

ВАРНЕНСКИ СВОБОДЕН УНИВЕРСИТЕТ
„ЧЕРНОРИЗЕЦ ХРАБЪР“
ФАКУЛТЕТ „СОЦИАЛНИ, СТОПАНСКИ И КОМПЮТЪРНИ НАУКИ“
КАТЕДРА „ИКОНОМИКА“

Д-Р СИЛВЕСТЕР БОГАЦКИ
ИКОНОМИЧЕСКИ ДЕТЕРМИНАНТИ И МЕТОДИ ЗА
ИЗМЕРВАНЕ НА ФИСКАЛНАТА СТАБИЛНОСТ НА
ЕДИНИЦИТЕ НА МЕСТНОТО САМОУПРАВЛЕНИЕ

АВТОРЕФЕРАТ

на дисертационен труд
за придобиване на научна степен „доктор на науките“,
професионално направление 3.8. „Икономика“

ВАРНА 2026

**ВАРНЕНСКИ СВОБОДЕН УНИВЕРСИТЕТ
„ЧЕРНОРИЗЕЦ ХРАБЪР“**

ФАКУЛТЕТ „СОЦИАЛНИ, СТОПАНСКИ И КОМПЮТЪРНИ НАУКИ“

КАТЕДРА „ИКОНОМИКА“

Д-Р СИЛВЕСТЕР БОГАЦКИ

**ИКОНОМИЧЕСКИ ДЕТЕРМИНАНТИ И МЕТОДИ ЗА
ИЗМЕРВАНЕ НА ФИСКАЛНАТА СТАБИЛНОСТ НА
ЕДИНИЦИТЕ НА МЕСТНОТО САМОУПРАВЛЕНИЕ**

АВТОРЕФЕРАТ

на дисертационен труд

за придобиване на научна степен „доктор на науките“,

професионално направление 3.8. „Икономика“

РЕЦЕНЗЕНТИ:

проф. д.ик.н. Таня Веселинова Горчева

проф. д-р Стела Атанасова Тодорова

проф. д-р Ганчо Тодоров Ганчев

ВАРНА 2026

Дисертацията е с обем 319 страници и се състои от увод, изложение в четири глави, заключение, библиография и четири приложения. Основният текст на дисертацията съдържа осем фигури и 78 таблици. Списъкът с литература включва 303 заглавия - монографии, глави в монографии, научни статии на полски и английски език, правни актове и научни доклади, както и експертни становища.

Дисертацията е обсъдена и предложена за защита пред научното жури на катедрен съвет на катедра „Икономика“ към факултет „Социални, стопански и компютърни науки“.

Защитата на дисертацията пред научното жури ще се проведе на 17 септември 2026 г. в 13:00 ч. в заседателната зала на ВСУ „Черноризец Храбър“ на заседание на научното жури. Материалите за защита са на разположение на заинтересованите лица на сайта на университета www.vfu.bg, раздел „Докторанти“.

I. ОБЩИ ХАРАКТЕРИСТИКИ НА ДИСЕРТАЦИЯТА

1. Актуалност и значимост на темата

През последните години икономическите изследвания все повече акцентират върху ролята на социалните и екологичните детерминанти на развитието, приобщаващия растеж и децентрализираното публично управление. В резултат на това традиционната парадигма за максимизиране на печалбата постепенно се допълва от по-широка перспектива, която акцентира върху устойчивото развитие и справедливото преразпределение на ресурсите, особено на ниво местно самоуправление. В същото време обяснителното господство на неолибералния пазарен фундаментализъм отслабна, докато институционалните модели, по-близки до ордолибералните решения, придобиват значение поради връзката им с по-голяма макроикономическа стабилност и по-балансирано разпределение на доходите.

Финансовите стратегии на единиците на местното самоуправление могат да бъдат класифицирани като агресивни, балансирани или консервативни. Агресивната стратегия разчита на широко използване на дългови инструменти в подкрепа на развитието, основано на инвестиции. Балансираната стратегия има за цел да поддържа финансово равновесие, като същевременно запазва ликвидността и ограничава пасивите. Консервативната стратегия дава приоритет на фискалната стабилност и отговорността между поколенията, но може да ограничи капацитета за развитие.

Фискалната устойчивост обикновено се определя като дългосрочна платежоспособност, произтичаща от междувременното ограничение на държавния бюджет. В рамките на Европейската комисия фискалната устойчивост се оценява с помощта на показатели S0, S1 и S2, които измерват краткосрочни, средносрочни и дългосрочни фискални рискове, особено в контекста на демографското застаряване и структурния фискален натиск.

Първо, в контекста на продължаващата териториална децентрализация и влошаващото се фискално състояние на много страни след световната финансова

криза, поддържането на подходящ баланс между осигуряването на платежоспособността на местните власти и подкрепата за устойчиво местно развитие се превърна в основно политическо предизвикателство. Този проблем е очевиден и в Полша, където дългът на местните власти се увеличи значително между 2009 и 2024 г., съпроводен от забележим спад в дела на инвестиционните разходи в общите местни бюджети. Подобни тенденции могат да показват постепенно преминаване от ориентирано към развитие заемане към дългово финансиране на текущите нужди, което може да отслаби дългосрочния капацитет за развитие на местните общности и да намали способността им да усвояват структурните фондове на ЕС.

Второ, фискалната устойчивост в подсектора на местното самоуправление остава по-слабо проучена, отколкото на ниво сектор „Държавно управление“. Това е резултат от терминологични неясноти, концептуално разнообразие при дефинирането на фискална нестабилност, методологични трудности при адаптирането на финансовите показатели на частния сектор към условията на публичния сектор и ограничена наличност на последователни дългосрочни статистически данни. Тези ограничения обосновават необходимостта от по-нататъшни изследвания в тази област и потвърждават актуалността на темата на дисертацията.

Трето, концепцията за фискална устойчивост е еволюирала отвъд традиционното разбиране за платежоспособност и все повече включва въпроси, свързани с оптимизиране на фискалната политика, устойчивост на макроикономически сътресения и междугенерационно равенство. На местно ниво фискалната устойчивост обикновено се тълкува като капацитет на местните власти да предоставят обществени услуги на адекватно ниво, като същевременно поддържат способността си да изпълняват финансови задължения без прекомерен растеж на публичния дълг. Тази перспектива отразява и значението на поддържането на разпределителните, преразпределителните и стабилизиращите функции на фискалната политика в условия, подкрепящи дългосрочното социално-икономическо развитие.

Четвърто, въпреки че иконометричните подходи за тестване на фискалната устойчивост като тестове за стационарност, коинтеграционен анализ, фискални реакционни функции и генерационно счетоводство, се прилагат широко на нивото на целия сектор на публичните финанси, тяхното приложение към подсектора на местното самоуправление остава ограничено. В резултат на това анализите на това ниво все още до голяма степен се основават на синтетични бюджетни показатели, по-специално оперативни салда, които въпреки тяхната интерпретативна полезност не отразяват напълно сложността на процесите на фискална стабилност.

Накрая, емпиричните изследвания потвърждават, че фискалната устойчивост на местните власти зависи от широк набор от определящи фактори, включително демографски, икономически, институционални и политически. Предишни проучвания показват значението на динамиката на населението, условията на пазара на труда, моделите на растеж на разходите, механизмите за фискално изравняване и качеството на управлението на публичните финанси.

2. Цел на дисертационната работа

Целта на дисертацията се основава на разбирането, че концепцията за фискална стабилност на единиците на местното самоуправление (ЕМС) остава недостатъчно концептуализирана, методологично фрагментирана и емпирично неразвита както в националната, така и в международната литература. Въпреки нарастващото значение на фискалната устойчивост в контекста на процесите на децентрализация, нарастващия натиск върху публичните разходи и макроикономическата нестабилност, съществуващите изследвания до голяма степен се фокусират върху тесни мерки за финансова платежоспособност, често пренебрегвайки многоизмерния и системен характер на фискалната стабилност на местно ниво.

В отговор на тези недостатъци, основната цел на дисертацията е да **демонстрира многоизмерния характер на фискалната стабилност на единиците на местното самоуправление, да разработи всеобхватна и**

оперативна рамка за нейната оценка и да идентифицира ключовите детерминанти, оформящи нейната динамика, с особен акцент върху общините като основни единици на местно самоуправление в Полша. Тази цел се реализира чрез изграждането на оригинален, теоретично обоснован и емпирично проверим набор от показатели, позволяващи измерването на фискалната стабилност по начин, който надхвърля традиционните легалистични и базирани на кредитоспособността подходи.

Дисертацията приема предположението, че фискалната стабилност трябва да се разбира не просто като способността на местните власти да изпълняват краткосрочни и дългосрочни финансови задължения, а като по-широко системно състояние, отразяващо капацитета на местните публични финансови системи да изпълняват своите социално-икономически функции по непрекъснат, ефективен и устойчив начин, дори при условия на външни сътресения и структурни смущения. Това тълкуване е в съответствие със съвременните изследователски тенденции, които наблягат на устойчивостта, устойчивото развитие и адаптивния капацитет във финансовото управление на публичния сектор, особено в контекста на нарастващото излагане на глобални рискове като икономическа фрагментация, демографски промени, климатичен преход и натиск от фискална децентрализация.

От теоретична гледна точка, дисертацията има за цел да допринесе за усъвършенстване на концептуалните рамки чрез **интегриране на фискалната стабилност със свързани понятия като финансова автономност, бюджетна устойчивост и междугенерационно равенство**, като по този начин се обърне внимание на неяснотата и несъответствието, наблюдавани в съществуващата литература. Особено внимание е отделено на изясняване на разграничението между икономическите и политическите интерпретации на фискалната стабилност, което е от съществено значение за разработването на аналитично стабилни и политически релевантни подходи за измерване.

От методологична гледна точка, целта на дисертацията е да **се разработи универсален и многоизмерен модел за измерване на фискалната стабилност**,

включващ елементи, получени от финансов анализ, банкови методологии за оценка на кредитоспособността и оценка на представянето на публичния сектор. Предложеният подход въвежда структурирана система от показатели, обхващащи множество измерения на фискалната стабилност, включително ликвидност, дългосрочна платежоспособност, бюджетна гъвкавост, финансова независимост, капацитет за предоставяне на услуги и потенциал за развитие. Тази методологична иновация е пряк отговор на липсата на стандартизирани и всеобхватни инструменти за оценка на фискалното състояние на местните власти в сравнителен и динамичен контекст.

От емпирична гледна точка, дисертацията се стреми да **идентифицира и количествено определи въздействието както на ендогенни (вътрешни), така и на екзогенни (външни) фактори, влияещи върху фискалната стабилност**, включително икономически, социално-демографски, институционални и пространствени детерминанти. Анализът се фокусира върху полските общини, като същевременно запазва универсалността на предложената рамка, позволявайки нейното приложение в други страни от Европейския съюз, характеризиращи се с подобни модели на децентрализирано публично управление. Това емпирично измерение е особено актуално в светлината на съвременните предизвикателства като нарастващата фискална децентрализация, нарастващите очаквания за обществени услуги и необходимостта от устойчиво финансиране на местното развитие.

Освен това, дисертацията разглежда нововъзникващи въпроси, подчертани в последните международни дискусии, включително:

- нарастващото значение на **фискалната устойчивост** в условията на макроикономически сътресения (напр. финансови кризи, пандемии, геополитическа нестабилност),
- ролята на **многостепенното управление** при формирането на местните фискални резултати,

- необходимостта от интегриране на **нефискални детерминанти**, като например качество на управлението, институционален капацитет и социален капитал, във фискалния анализ,
- и нарастващото значение на **съображенията за дългосрочна устойчивост**, включително междупоколенческата справедливост и екологичните ограничения.

В обобщение, целта на дисертацията е да подобри теоретичното разбиране, методологичната устойчивост и практическата приложимост на анализа на фискалната стабилност във финансите на местното самоуправление, като предложи интегрирана, многоизмерна и преносима рамка, която отразява сложността на съвременната социално-икономическа и институционална среда.

3. Задачи на дисертацията

Задачите на дисертацията са формулирани в пряк отговор на идентифицираните теоретични, методологични и емпирични пропуски в литературата относно фискалната стабилност на единиците на местното самоуправление (ЕМС). Тези задачи са предназначени да операционализират основната изследователска цел, като я превърнат в съгласуван набор от аналитични, моделни и емпирични процедури, които позволяват както концептуалното развитие, така и практическото измерване на фискалната стабилност в децентрализираните системи на публичните финанси.

В основата на дисертацията е **методологична задача от структурен и интегративен характер**, състояща се в разработването на моделно-базиран подход, който обхваща връзките между компонентите на фискалната структура на местните власти и тяхната вътрешна и външна среда. Тази задача отразява предположението, че фискалната стабилност не е статично финансово състояние, а **динамичен и многоизмерен процес**, формиран от взаимодействията между ендогенния социално-икономически потенциал и екзогенните институционални и макроикономически условия. Предложената рамка за моделиране позволява идентифицирането на причинно-следствени и обратни връзки между финансовите

решения на местните власти и резултатите от тяхното развитие, като по този начин допринася за развитието на системните подходи към анализа на публичните финанси.

Основна задача на дисертацията е и **разработването на оригинална концепция за измерване на фискалната стабилност на общините**, базирана на многомерна индикаторна система, интегрираща елементи от финансов анализ, счетоводство в публичния сектор и банкови методологии за оценка на кредитоспособността. Разработената рамка за измерване надхвърля традиционните подходи, ограничени до правни ограничения или показатели за платежоспособност, и вместо това разглежда фискалната стабилност като съставно явление, обхващащо ликвидност, устойчивост, гъвкавост, капацитет за развитие и междугенерационно равенство. Важно е да се отбележи, че универсалността на предложения подход позволява прилагането му в други страни от Европейския съюз, характеризиращи се с тристепенна система на местно самоуправление, като по този начин се повишава неговата сравнителна и политическа релевантност.

Първо, дисертацията поема задачата да **оцени фискалната стабилност на общинските администрации в многоизмерна перспектива**, като взема предвид както краткосрочната, така и дългосрочната платежоспособност, капацитета за предоставяне на обществени услуги, фискалната гъвкавост, финансовата автономност, потенциала за местно развитие и принципа на междупоколенческа справедливост. Тази всеобхватна оценка отразява съвременните подходи в изследванията на публичните финанси, които все повече подчертават необходимостта от интегриране на финансови, социални и развойни измерения в анализа на работата на местните власти.

Второ, изследването е насочено към задачата да **се идентифицират структурните различия във фискалната стабилност между различните административни типове общини**, включително градски, селски и градско-селски единици. Тази задача е особено важна, като се има предвид високата хетерогенност на общините по отношение на техните социално-икономически

структури, демографски характеристики и институционален капацитет. Чрез разграничаване между различните видове местни власти, дисертацията допринася за по-нюансирано разбиране на фискалната стабилност и избягва ограниченията на обобщените или унифицирани аналитични подходи.

Трето, дисертацията поема задачата да **анализира въздействието на вътрешните и външните детерминанти върху динамиката на фискалната стабилност във времето**. Вътрешните фактори включват ендегенния социално-икономически потенциал на общините, като например структура на доходите, условия на пазара на труда, демографски тенденции и институционален капацитет. Външните фактори обхващат макроикономически условия, правни и регулаторни рамки, междуправителствени фискални отношения и пространствено-екологични характеристики. Тази задача е в съответствие със съвременните изследвания, които подчертават ролята на **многостепенното управление и институционалната вграденост** при формирането на местните фискални резултати, особено в контекста на нарастващо излагане на глобални икономически сътресения, натиск от фискална децентрализация и политически ограничения, наложени от наднационални институции.

Четвърто, дисертацията има за цел да **идентифицира статистически значими детерминанти на фискалната стабилност**, включително икономически, социално-демографски, институционални и екологично-пространствени променливи. Тази задача се реализира чрез прилагането на усъвършенствани статистически методи, включително непараметрични тестове, корелационен анализ и регресионно моделиране. Чрез идентифициране на ключови обяснителни променливи, изследването допринася за разработването на рамки, основани на доказателства, за диагностициране на фискални рискове и проектиране на целенасочени политически интервенции.

Допълнителна, имплицитна задача на дисертацията е **интегрирането на множество източници на финансова и статистическа информация** в съгласувана аналитична рамка. Използването на данни от бюджетното и финансовото отчитане, комбинирани със социално-икономически показатели от

националните статистически системи, позволява цялостна оценка както на базираните на потоци, така и на базираните на наличности измерения на местните публични финанси. Този подход отговаря на нарастващите изисквания в международните изследвания за **инструменти за оценка, основани на данни и аналитично стабилни**, в подкрепа на вземането на решения в публичния сектор.

Накрая, задачите на дисертацията са вградени в по-широка изследователска програма, насочена към нововъзникващите предизвикателства в публичните финанси, включително фискална устойчивост, устойчивост на местното развитие и ролята на местните власти за осигуряване на дългосрочна социално-икономическа стабилност. Чрез свързване на измерването на фискалната стабилност с концепции като справедливост между поколенията и устойчиво развитие, дисертацията допринася за еволюцията на фискалния анализ от тясна финансова перспектива към **цялостна и ориентирана към бъдещето рамка**, отразяваща сложността на съвременните системи за публично управление.

4. Обект и предмет на изследването

Обектът и предметът на изследването са определени по начин, съответстващ на приетия изследователски проблем, методологичните допускания и емпиричните цели, отразяващи сложността и многомерността на фискалната стабилност в системите на местно самоуправление. Изследването е ситуирано в областта на публичните финанси и институционалната икономика, с особен акцент върху функционирането на децентрализираните фискални системи и капацитета на единиците на местното самоуправление (ЕМС) да осигуряват дългосрочна финансова устойчивост в условия на динамични социално-икономически промени.

Обектът на изследването обхваща единиците на местното самоуправление на основно (общинско) ниво, които представляват най-функционално и финансово автономното ниво в рамките на многостепенната система за управление. Емпиричният анализ обхваща всички общини в Полша, представляващи силно хетерогенно население, диференцирано по отношение на

размер, административен статус, социално-икономически потенциал, демографска структура и пространствени условия. Това разнообразие предоставя солидна аналитична основа за изследване на променливостта на фискалната стабилност и идентифициране на нейните структурни детерминанти. Изборът на общините като основен обект на изследването е оправдан от тяхната основна роля в предоставянето на обществени услуги, оформянето на политиките за местно развитие и управлението на широк набор от финансови инструменти, включително механизми за генериране на приходи и решения за разпределение на разходите. Освен това общините функционират на пресечната точка на местната автономия и външните институционални ограничения, което ги прави особено подходящи за анализ на взаимодействието между ендегенни и екзогенни фактори, влияещи върху фискалните резултати.

Предметът **на изследването** е фискалната стабилност на единиците на местното самоуправление, концептуализирана като многоизмерен и динамичен феномен, обхващащ капацитета на общините да поддържат финансов баланс, да осигуряват непрекъснатост и качество на предоставянето на обществени услуги и да подкрепят дългосрочното социално-икономическо развитие, като същевременно зачитат принципа на междугенерационното равенство. За разлика от традиционните подходи, фокусирани предимно върху финансовата платежоспособност или бюджетния баланс, дисертацията възприема по-широка аналитична перспектива, в която фискалната стабилност се разглежда чрез няколко взаимосвързани измерения, включително краткосрочна ликвидност, дългосрочна платежоспособност, бюджетна гъвкавост, финансова независимост, капацитет за обществени услуги и потенциал за развитие.

Предметът на изследването е операционализиран чрез конструирането на синтетичен измерител - **Индексът на фискална стабилност (ИФС)**, който интегрира множество диагностични променливи в съгласувана аналитична рамка. Този подход отразява предположението, че фискалната стабилност не може да бъде директно наблюдавана или измервана с помощта на единични показатели, а по-скоро изисква композитна методология, способна да обхване

нейния сложен и многоизмерен характер. ИФС позволява не само оценка на нивото на фискална стабилност на отделните общини, но и анализ на нейната диференциация между сравними единици и нейната еволюция във времето.

От методологична гледна точка, предметът на изследването е допълнително вграден в **двуетапен изследователски дизайн**, комбиниращ многоизмерен сравнителен анализ (МСА) с иконометрично моделиране на панелни данни. На първия етап изследването е насочено към разработването на ИФС и сравнителната оценка на общините в рамките на еднородни групи чрез използването на бенчмаркинг техники. Това позволява идентифициране на относителните позиции на отделните единици и откриване на структурни различия във фискалната стабилност. Във втория етап анализът се разширява до идентифициране на статистически значими детерминанти на фискалната стабилност, използвайки регресионни модели на панелни данни, които включват както напречни, така и времеви измерения на явлението. Този подход позволява разграничаване на ефектите от вътрешни (ендогенни) и външни (екзогенни) фактори, включително икономически, социално-демографски, институционални и екологично-пространствени променливи.

Освен това изследването включва изводи от съвременни международни изследвания, които все повече подчертават значението на **фискалната устойчивост, адаптивния капацитет и многостепенното управление** при анализа на финансовата стабилност на публичния сектор. В този контекст фискалната стабилност е не само функция на финансовите показатели, но и отражение на институционалното качество, ефективността на управлението и способността за реагиране на външни смущения като икономически кризи, демографски промени или промени в политиките на национално и наднационално ниво.

В обобщение, обектът и предметът на изследването са определени по интегриран начин, като съчетават ясно очертана емпирична област (общините като единици на анализ) с теоретично и методологично усъвършенствана

концептуализация на фискалната устойчивост като многомерно, динамично и значимо за публичните политики явление.

5. Основен изследователски въпрос и основна изследователска хипотеза

Основният изследователски въпрос се фокусира върху два тясно свързани проблема:

ПЪРВО: Как може многоизмерната фискална стабилност на единиците на местно самоуправление да бъде концептуализирана, измерена и емпирично оценена, използвайки всеобхватна и преносима рамка, базирана на показатели?

ВТОРО: Кои са ключовите вътрешни и външни детерминанти, оформящи нивото и динамиката на фискалната стабилност на общините, като се вземе предвид тяхното структурно разнообразие и институционален контекст?

Следното твърдение може да опише основната изследователска хипотеза **(H0):** *фискалната стабилност на единиците на местното самоуправление е сложна и многоизмерна, резултат не само от системни условия, присъщи на самия сектор на публичните финанси, но и от фактори, идващи отвън, с разнообразен характер и произход.*

Основната хипотеза беше подчинена на следните **подробни хипотези (H1-H5)**, които бяха проверени в емпиричната част:

H1: Поддържането на дългосрочна платежоспособност не е достатъчно условие за осигуряване на фискална стабилност на общините, защото нейното гарантиране изисква хармонично развитие на всички измерения на изследвания феномен .

H2: Съществува връзка между степента на фискална стабилност и административния тип и размер на общината.

H3: Фискалната стабилност на общините се колебае във времето, като амплитудата е различна в различните видове общини.

H4: Промените в обхвата на фискалната стабилност на общините, в отделни видове общини, са причинени в различна степен от влиянието на вътрешни

фактори (произтичащи от техния ендогенен потенциал) и външни фактори (произтичащи от тяхната среда).

Н5: Обхватът на фискалната стабилност в полските общини се обяснява предимно с икономически и демографски фактори, като тяхното въздействие варира в различните видове общини. Анализът може да се основава на собствен набор от показатели, измерващи фискалната стабилност.

Процедура на изследването. За да се постигнат емпиричните цели, очертани в предишния подраздел, изследователският процес е разделен на два основни етапа. На първия етап чрез използването на методите на многомерния сравнителен анализ е разработен синтетичен **Индекс на фискалната стабилност (ИФС)**, който позволява да се оцени фискалната стабилност на отделните общини спрямо съответните им референтни групи, както и да се анализират промените в нея във времето, като се отчита въздействието на външните условия (които оказват сходно влияние върху всички единици на местното самоуправление) и вътрешните условия (специфични за отделните общини). На втория етап е използвана панелна регресия на данни за идентифициране на статистически значими променливи, влияещи върху фискалната стабилност на полските общини.

Етапи на изследователския процес:

Първи етап: *многоизмерен сравнителен анализ => получаване на пълни и надеждни емпирични данни от обобщени финансови данни на общините => избор на диагностични характеристики, отразяващи критериите за оценка на фискалната стабилност => класифициране на изследваните общини в относително хомогенни групи => определяне на ИФС (Индекс на фискална стабилност) => оценка на степента на вариации във фискалната стабилност между общините.*

Втори етап: *идентифициране на променливи, определящи фискалната стабилност на изследваните общини (панелна регресия на данни) => избор на обяснителни променливи за панелния регресионен модел, като се вземат*

предвид икономическите, социалните и институционалните условия => оценка на въздействието на отделните външни детерминанти върху икономическата стабилност на изследваните общини.

6. Кратко описание на структурата на дисертацията и ограниченията

6.1 Кратко описание на дисертацията

Дисертацията представлява цялостно теоретично и емпирично изследване на фискалната стабилност на единиците на местното самоуправление, структурирано в четири глави, които интегрират концептуален анализ, институционален контекст и усъвършенствано количествено моделиране, включително изграждането на синтетичен индекс на фискална стабилност (ИФС) и регресионен анализ на панелни данни. Въз основа на пълно проучване на населението на всички полски общини, изследването разработва многоизмерна и универсална рамка за измерване на фискалната стабилност, предоставяйки както научен принос, така и практически препоръки, приложими за децентрализирани системи за публични финанси в други страни.

6.2. Ограничения на изследователския процес

Първо, трудно е да се постигне правилният баланс между осигуряването на финансовата сигурност и платежоспособност на местните власти и оптималното задоволяване на нуждите на местната общност и осигуряването на устойчиво развитие, особено във времена на криза. Местните власти не разполагат с адекватни инструменти на икономическата политика, включително фискална политика, за да противодействат на икономическите кризи и активно да влияят върху посоката на бъдещото социално-икономическо развитие.

Второ, високият дял на фиксираните разходи в общата структура на разходите може да обезкуражи местните самоуправления да провеждат политики за развитие и активно да използват собствения си социално-икономически потенциал. Това обаче не означава, че местните самоуправления не трябва да

дават приоритет на стабилни финанси, доброто финансово състояние и фискалната стабилност. Фискалната стабилност на местните самоуправления се влияе от редица разнообразни фактори, както зависими, така и независими от тях. Тези фактори имат пряко или косвено, отрицателно или положително въздействие върху нивото на приходите, разходите, резултатите, дълга и социално-икономическия потенциал на местните самоуправления (включително финансовия и доходния, инвестиционния и потенциала за развитие).

Трето, изследванията върху фискалната стабилност на общините са изправени пред редица ограничения. Основните от тях включват ограничена децентрализация на финансите, нестабилност на регулациите, слаб социален контрол, липса на анализ на ефективността и несъвършенства в планирането. Освен това важен фактор е политизацията на местното самоуправление, ограничената отчетност на вземащите решения и липсата на прозрачност във финансите на местното самоуправление (ограничена децентрализация на публичните финанси, нестабилна правна регулация, слаб социален контрол, липса на анализ на ефективността, липса на финансова прозрачност, ограничена отчетност на вземащите решения, политизация на местното самоуправление и недостатъчен надзор върху събирането и разходването на средства (действията на местното самоуправление в тази област често са *ad hoc*, а не систематични).

Четвърто, съществуват проблеми, свързани със социални, демографски, екологични и политически фактори, които могат да повлияят на възможността за внедряване на разработените решения в икономическата система. Те включват:

- вида фактори, взети предвид в дейността на единиците на местното самоуправление - финансови и нефинансови фактори,
- способността на единиците на местното самоуправление да влияят върху даден фактор - зависими фактори (контролирани от единиците на местното самоуправление) и независими фактори (неконтролирани от единиците на местното самоуправление),
- източникът на факторите - екзогенни (външни) фактори и ендогенни (вътрешни) фактори,

- възможността за недвусмислено определяне на посоките на влияние на даден фактор върху фискалната стабилност на единиците на местното самоуправление - обективни фактори (оценката на фактора е недвусмислена и не зависи от отношението на оценяващия субект) и субективни фактори (оценката на фактора зависи от оценяващия субект поради неяснотата на сигналите, генерирани от фактора),
- система от задачи, установени от приложимите закони за компетентност, както и обхватът на задачите, възложени на местните самоуправления в областта на държавната администрация; местните самоуправления решават за методите и качествения обхват на изпълнението на задачите, произтичащи от приложимите законови разпоредби и приети за изпълнение въз основа на местното законодателство,
- бюджетни ограничения (фискални правила) относно: разходи (напр. законово определяне на определени разходи като задължителни), дефицит (изискване за балансиране на текущите приходи с текущите разходи), дълг и плащания по обслужване на дълга (индивидуално съотношение на дълга),
- качество на правните разпоредби (чести промени, временни решения, ненадеждни консултации, тайни проекти, парламентарни изменения, прибързаност, липса на концепция, свръхрегулиране намаляват качеството на съответното право),
- надзорът върху местните самоуправления се основава предимно на критерия за законност; правните разпоредби обаче не защитават местната общност от неефективни решения, взети от служители на местните власти (проблемът с ефективността и ефикасността на надзорните и контролните органи върху местните самоуправления);
- размерът на единицата на местно самоуправление - определя ефективността на политиката за развитие, способността за ефективно изпълнение на задачи и функционирането на местната (самоуправителна) демокрация,

- социално-икономическата политика на правителството — цели и приоритети, както и свързаните с тях стратегии и програми на национално и регионално ниво, определят обхвата и вида на публичните задачи, както и методите и източниците на тяхното финансиране на централно и местно ниво,
- конфликти между органа, вземащ решения, и изпълнителния орган, както и между специалисти (съветници) и служители на местната администрация,
- организационната структура на местната администрация, организационните и правните форми на субектите, изпълняващи задачи на местното самоуправление, и организационната култура на стила и вида на ръководството на местните власти.

II. ОБХВАТ И СТРУКТУРА НА ДИСЕРТАЦИЯТА

Представената дисертация включва 319 страници и се състои от въведение, четири глави, заключение, библиография и четири приложения (приложения 1-4). Основният текст на дисертацията съдържа осем фигури и 78 таблици. Отделните глави, представени в съдържанието, са разделени на четири подраздела. Всяка глава съдържа практическо обобщение. Дисертацията включва заключително обобщение, съдържащо практически заключения от изследването и препоръки за икономическата практика. Библиографията се състои от 303 заглавия - монографии, глави в монографии, научни статии на полски и английски език, правни актове и научни доклади, както и експертни становища.

При подготовката на дисертацията са използвани инструменти за статистически анализ, като например: U-тест на Ман-Уитни; тест за знаково-рангови числа на Уилкоксън; ANOVA тест на Крускал-Уолис; тест за независимост χ^2 ; тестове за структурен индекс; r-ковариация и корелация на Пийрсън; R_{xy}/r_{ho} корелация на Спийрман; и статистическо регресионно моделиране. Следователно изследването е ограничено до всички полски местни

самоуправления, а получените резултати, включително методите за измерване на фискалната стабилност, са универсални по своята същност и могат да се прилагат във всяка страна, като се приеме, че местните самоуправления имат финансова автономия (т.е. имат собствени източници на данъчни приходи). Универсалността, многомерността и прецизността на получените резултати от изследването позволиха употребата на метода на многоизмерния сравнителен анализ (МСА), който позволява цялостна оценка на фискалната стабилност на изследваните общини, като се вземат предвид техните различни измерения, вместо да се разчита единствено на отделни показатели (или мерки).

Структура на дисертацията:

Глава 1

ФИНАНСОВИ ОПЕРАЦИИ И ИКОНОМИЧЕСКА ПОЛИТИКА НА ЕДИНИЦИТЕ НА МЕСТНО САМОУПРАВЛЕНИЕ

- 1.1 Финанси на публичния сектор в контекста на публичния дълг и процеса на децентрализация на публичните финанси
- 1.2 Дълг на единиците на местното самоуправление и принципи на общинското финансово управление на единиците на местното самоуправление
- 1.3 Структура на бюджетите на местните власти
- 1.4 Практически заключения от приложен характер

Глава 2

ИКОНОМИКА НА ОБЩИНИТЕ И СЪЗДАВАНЕ НА ФИНАНСОВИ СТРАТЕГИИ

- 2.1. Икономически резултати на общините в периода 2019-2024 г. - разходи и тяхната структура в статично и динамично отношение
- 2.2. Дълг на единиците на местното самоуправление и модели за финансови решения в стратегията за фискална стабилност на единиците на местното самоуправление
- 2.3. Икономическо състояние на единиците на местното самоуправление и неговите мерки

2.4. Практически заключения от приложен характер

Глава 3

ФИСКАЛНА СТАБИЛНОСТ И НЕЙНИТЕ ИКОНОМИЧЕСКИ УСЛОВИЯ

3.1. Фискална стабилност, модели и икономически детерминанти в контекста на теорията на публичните финанси - преглед на литературата

3.2. Подходи и методи за изследване и класификация на факторите, влияещи върху фискалната стабилност на единиците на местното самоуправление

3.3. Икономически и неикономически фактори, влияещи върху фискалната стабилност на единиците на местното самоуправление

3.4. Практически заключения от приложен характер

Глава 4

ФИСКАЛНА СТАБИЛНОСТ НА ПОЛСКИТЕ ЕДИНИЦИ НА МЕСТНО САМОУПРАВЛЕНИЕ В ПЕРИОДА 2006–2023 Г. И ОСНОВНИ ДЕТЕРМИНАНТИ - РЕЗУЛТАТИ ОТ ЕМПИРИЧНО ИЗСЛЕДВАНЕ

4.1. Основни цели и обхват на изследването, изследователски модел и процедура за собствено изследване. Пропуски в изследванията

4.2. Оценка на фискалната стабилност на полските общини с помощта на синтетичния *индекс на фискална стабилност* (ИФС)

4.3. Икономическа подкрепа за предприемаческите процеси и растеж на собствените доходи - качествено и количествено изследване

4.4. Практически заключения относно значението и измерването на фискалната стабилност в единиците на местно самоуправление

Практически заключения

Списък с таблици и графики

Библиография

Приложения

Първа глава представя финансовото управление и икономическата политика на единиците на местното самоуправление в Полша. В нея са представени различни научни гледни точки върху феномена стабилност, като се вземат предвид различни изследователски перспективи от областта на

икономическите науки. В началото разбирането за стабилност в икономическата теория се характеризира, главно в контекста на микро- и макроикономическа стабилност, в статичен и динамичен план, в краткосрочен и дългосрочен хоризонт, от гледна точка на позитивната (описателна) и нормативната (постулативна, оценъчна) икономика. Прави се позоваване и на проблема за икономическата стабилизация, разбирана като процес на възстановяване на макроикономическото равновесие или осъществяване на стабилизиращата функция от държавата. Разглежданията се провеждат в контекста на две основни парадигми на съвременната макроикономика, а именно класическата (и неокласическата) и кейнсианската (и ново кейнсианство).

Финансите на публичния сектор са анализирани и в контекста на публичния дълг и фискалната стабилност. Бе подчертано, че публичните финанси трябва да се разглеждат от множество гледни точки; те трябва да се интерпретират динамично, т.е. в рамките на определен период от време. Разглеждането на ситуацията само в един конкретен момент не е достатъчно. При анализа на публичните финанси е необходимо не само да се преглеждат исторически данни, но и да се оценяват потенциални бъдещи сценарии, т.е. прогнози за заплахи за публичните финанси. При оценката на състоянието на публичните финанси, освен стабилността, са важни и ефективността и структурата на разходите. Защото дори в ситуация, в която финансовата стабилност не е застрашена, публичните разходи могат да бъдат неефективни; те могат да бъдат насочени към области, които не са за развитие. В допълнение към строго финансовата оценка, публичните финанси като система също трябва да бъдат оценени, дали са прозрачни, пълни и отговарят на процедурите. Разглеждат се и въпросите за децентрализацията на публичните финанси, като се взема предвид дълга на местните самоуправления. Анализират се и основните принципи на финансовото управление на местните самоуправления, като се взема предвид анализът на структурата на бюджетите им. Главата завършва с практически заключения от приложен характер.

Втора глава се фокусира върху системните условия на фискалната стабилност, произтичащи от постиженията на теорията на фискалния федерализъм и полските системни и правни решения. Обсъждат се причините за интереса към този изследователски проблем, както и аргументите за необходимостта от отделяне на въпросите, свързани с фискалната стабилност на местните самоуправления, от всички съображения, посветени на стабилността на целия сектор на публичните финанси. В следващата част дефиницията на фискална стабилност за местните самоуправления е формулирана на фона на различни други концепции, използвани в литературата по темата, които се използват за обективна оценка на финансовото състояние на местните самоуправления, като се подчертават техните специфични характеристики. Прави се и опит да се идентифицират общите изисквания, благоприятстващи постигането на стабилност, както и съпътстващите ги бариери в тенденциите на фискалния федерализъм от първо и второ поколение. Тези теоретични постулати след това се сравняват с избрани компоненти на системата за финансиране на местните власти в Полша.

Тази глава представя обобщени икономически резултати на общините през периода 2019-2024 г., заедно с анализ на структурата в статично и динамично отношение. Представени са също модели на финансови решения в стратегията за фискална стабилност на местна самоуправителна единица и оригинални мерки за икономическото състояние на общините. Главата завършва с практически заключения от приложен характер.

Трета глава е посветена на анализа на факторите, които влияят върху фискалната стабилност на единиците на местно самоуправление. Първата част ги класифицира според различни критерии, от които за по-нататъшно разглеждане са избрани следните: (1) критерият за естеството на фактора, въз основа на който са разграничени институционални, икономически, демографски, социални и екологично-пространствени фактори; (2) критерият за източниците на произход, позволяващ разделянето на вътрешни и външни фактори. Следващата част на главата съдържа задълбочено описание на условията: институционални,

икономически, произтичащи от икономическото положение на страната и вътрешния потенциал на отделните единици на местно самоуправление; демографски, социални и екологично-пространствени детерминанти на фискалната стабилност на единиците на местно самоуправление. Освен това е подчертано потенциалното въздействие върху финансите на единиците на местно самоуправление. Следват системните условия за фискална стабилност на единиците на местно самоуправление, както и класификацията на факторите за стабилност и методите за нейното измерване. Обобщението на съображенията представлява цялостна компилация от резултатите от полски и чуждестранни емпирични изследвания върху факторите за фискална стабилност.

Четвърта глава разглежда въпроси, свързани с измерването на фискалната стабилност в единиците на местно самоуправление. Представени са същността и основните цели на това измерване, както и основните причини за нарастването на неговото значение. Посочени са и основните източници на трудности, свързани с подобно измерване, които се проявяват както в липсата на подходящ методологичен подход, включващ общоприети теоретични рамки, така и методи за избора на измерими обекти (характеристики), както и в неуспехите, съпътстващи опитите за прилагане на тези решения на практика и използването им в превантивна функция, за да се противодейства на дестабилизацията на финансите на местните власти. Освен това по-подробно са разгледани измеренията на фискалната стабилност за местните власти, които са използвани в емпиричната част на монографията за оценка на фискалната стабилност на местните власти в Полша. Като се има предвид динамичният характер на фискалната стабилност, се прави препратка към въпроса за оценка на мащаба на възможностите за адаптация на финансите на местните власти, което се отразява в характеристиките на важни от гледна точка на изследователския проблем въпроси, като например податливостта на местните власти на финансов риск и обхватът на техния фискален спад. Въз основа на проучването на литературата по темата е направена обща характеристика на мерките за фискална стабилност и са идентифицирани два основни подхода към този въпрос, т.е. методи, базирани

на индикаторен анализ, и методи, отнасящи се до обобщена (синтетична) мярка за фискална стабилност. Посочени са основните предимства и недостатъци на двата метода.

Основният научен принос на тази дисертация е използването на методология, която включва преглед на литературата, правните актове и вторичните данни, както и провеждане на собствено изследване на фискалната стабилност на всички полски местни власти. Заслужава да се отбележи, че собственото изследване на автора, проведено върху представителна извадка от над 2400 местни власти, позволява обобщаване на заключенията за цялото население (заедно с набор от финансови показатели), създавайки универсални заключения и по този начин повишавайки научната стойност на дисертацията. Освен това, следва да се обясни, че в полската литература има малко изследвания върху функционирането на методите за измерване на фискалната стабилност, базирани на целия сектор на местното самоуправление и сложни инструменти за моделиране на статистически данни. Освен няколко откъса от книги и научни статии, все още липсват публикации в тази област.

В повечето библиографски справки въпросът за фискалната стабилност на местните самоуправления се разглежда фрагментарно и често не се анализира като отделен предмет на изследване, а по-скоро като страничен въпрос към други свързани теми. Забелязва се и липса на изследвания, които да отчитат многото измерения на тази стабилност, използвайки един-единствен обобщен показател. Сравнително малкото емпирични изследвания, които са се опитали да конструират синтетични индекси, са служили предимно за оценка не на фискалната стабилност, а по-скоро на финансовото състояние - по-тясна категория от стабилността, която е предимно статична по своята същност. Изследователите обикновено се фокусират върху един избран фискален период, пренебрегвайки необходимостта да се разглежда финансовото състояние на местните самоуправления в динамична перспектива, обхващаща различни времеви хоризонти.

III. СИНТЕЗИРАНО ПРЕДСТАВЯНЕ НА ДИСЕРТАЦИЯТА

Глава 1. Финансови операции и икономическа политика на единиците на местно самоуправление

Първата глава предоставя теоретичната и институционалната основа за анализ на фискалната стабилност на местните самоуправления. В нея се обяснява ролята на финансите в публичния сектор, децентрализацията на публичните задачи и публичните приходи, дълга на местното самоуправление и принципите на управление на общинските финанси. Главата показва, че финансовото състояние на местните самоуправления не може да се оценява само през призмата на ограниченията на дълга или формалното спазване на законоустановените показатели. Необходима е по-широка икономическа перспектива, която включва способността на общините да финансират обществени услуги, да поддържат капацитет за развитие, да осигуряват бюджетна гъвкавост и да защитават дългосрочната финансова устойчивост.

Тази глава показва също, че финансовата стабилност на местните власти зависи от баланса между децентрализираните отговорности и реално наличните финансови ресурси за общините. Несъответствието между възложените публични задачи и наличните приходи може да генерира структурен фискален натиск, особено когато се очаква от местните власти да прилагат политики за развитие, като едновременно с това поддържат дисциплина по отношение на дълга. Следователно главата обосновава необходимостта от разграничаване на местната фискална стабилност от общата стабилност на сектора на публичните финанси.

Глава 2. Икономика на общините и създаване на финансови стратегии

Втората глава се фокусира върху икономическото състояние на общините и финансовите стратегии, използвани от единиците на местно самоуправление. В нея се анализират общинските приходи, разходи, структура на дълга и оперативни резултати в статично и динамично отношение. Особено внимание се обръща на ролята на собствените приходи, оперативния излишък, текущите

разходи, капиталовите разходи и обслужването на дълга като ключови компоненти, определящи реалния финансов капацитет на общините.

Главата развива тезата, че фискалната стабилност не е само въпрос на поддържане на бюджетен баланс, но и на създаване на достатъчно финансово пространство за развитие. Общините с по-силен потенциал за собствени приходи, по-високи оперативни излишъци и по-голяма бюджетна гъвкавост са по-добре подготвени да финансират инвестиции, да усвояват средства от ЕС и да реагират на външни сътресения. Анализът също така показва, че рестриктивните правила за дълга, макар и важни за фискалната дисциплина, могат да ограничат инвестиционния капацитет на общините, особено когато се изисква собствен принос за външно съфинансирани проекти.

Глава 3. Фискална стабилност и нейните икономически условия

Третата глава представя концептуалната и аналитичната рамка на фискалната стабилност. Тя систематизира подходите, открити в литературата, относно финансовото състояние, финансовото здраве, бюджетната стабилност, фискалната устойчивост и финансовата автономност на местните самоуправления. Главата показва, че тези категории често се използват взаимозаменяемо, въпреки че нямат идентични значения. Следователно фискалната стабилност се определя като по-широка и по-динамична категория от финансовото състояние, тъй като включва не само текуща платежоспособност, но и капацитет за развитие, устойчивост, финансова независимост и справедливост между поколенията.

Главата също така идентифицира основните групи фактори, влияещи върху фискалната стабилност на общините. Те включват институционални, икономически, демографски, социални и екологично-пространствени детерминанти. Ключов извод е, че фискалната стабилност е резултат от взаимодействието между вътрешни фактори, като например социално-икономическия потенциал на общината, и външни фактори, като например макроикономически условия, правни разпоредби и междуправителствени фискални отношения. Тази глава създава теоретична обосновка за изграждането

на многоизмерен модел на измерване, вместо да се разчита на изолирани фискални показатели.

Глава 4. Фискална стабилност на полските ЕМС през 2006–2023 г. и нейните основни определящи фактори

Четвъртата глава представлява емпиричното ядро на дисертацията. В нея са представени изследователският модел на автора, процедурата за измерване на фискалната стабилност и резултатите от емпиричния анализ, обхващащ полските общини. Изследването използва многоизмерен сравнителен анализ за конструиране на синтетичен индекс на фискална стабилност, който позволява общините да бъдат оценени спрямо сравними референтни групи. Този подход е особено важен, тъй като полските общини са силно хетерогенни по отношение на размер, административен статус, потенциал за доходи, публични задачи и социално-икономически условия.

Емпиричният модел включва бюджетни показатели, показатели на глава от населението и показатели, свързани с дълга. Тези мерки отразяват краткосрочната ликвидност, фискалната платежоспособност, платежоспособността на публичните услуги, финансовата самостоятелност, инвестиционния капацитет, дълговата тежест и потенциала за развитие. Използването на бенчмаркинг позволява сравняването на общините само с подобни единици, което засилва обективността на оценката. Дисертацията прилага и ентропийно базирани тегла, което позволява значението на отделните диагностични променливи да се променя с течение на времето и между различните типове общини.

Вторият емпиричен етап използва панелно регресионно моделиране за идентифициране на статистически значими детерминанти на фискалната стабилност. Резултатите показват, че фискалната стабилност се формира както от вътрешни, така и от външни фактори, но вътрешните условия на общините играят особено важна роля. Анализът потвърждава значението на демографския потенциал, капацитета за собствени приходи, местната икономическа активност,

безработицата, туристическите функции, инвестиционния капацитет и финансовата автономност. Изводите също така показват, че селските и градските общини показват по-голяма стабилност във времето, докато градовете на окръжно ниво и столичните общини изпитват по-силни колебания.

Кратко описание на дисертацията

Дисертацията запълва важна изследователска празнина в литературата за финансите на местното самоуправление като предлага многоизмерен, динамичен и емпирично проверен модел за оценка на фискалната стабилност на общините. Основният ѝ научен принос се състои в излизането отвъд тесните подходи, основани на законоустановени ограничения за дълга, банкови критерии или прости финансови коефициенти. Вместо това дисертацията разработва интегрирана рамка, съчетаваща фискална платежоспособност, капацитет за обслужване, финансова автономност, потенциал за развитие и справедливост между поколенията.

Проучването потвърждава, че фискалната стабилност следва да се разбира като дългосрочната способност на местните власти да финансират публични задачи, да поддържат ликвидност, да подкрепят местното развитие, да управляват отговорно дълга и да се адаптират към променящите се социално-икономически условия. Предложеният индекс за фискална стабилност предлага практичен и преносим инструмент за диагностициране на финансовото състояние на общините, класиране на сравними единици, идентифициране на слабости и подпомагане на вземането на стратегически решения.

Дисертацията също така показва, че фискалната стабилност на общините не се определя единствено от макроикономически или правни условия. Тя е силно повлияна от ендогенни местни фактори, включително икономическа активност, демографски тенденции, качество на финансовото управление, автономност на приходите и инвестиционен капацитет. Този извод е особено важен за местната политика, защото показва, че общините не са само пасивни получатели на

външни условия, но и активни участници, оформящи собствената си фискална устойчивост.

В методологичен план дисертацията съчетава многоизмерен сравнителен анализ, бенчмаркинг, ентропийно базирани тегла, индекса на Малмквист и панелно регресионно моделиране. Този интегриран подход осигурява по-прецизна и динамична оценка на фискалната стабилност в сравнение с традиционните статични мерки. В резултат на това дисертацията предлага както теоретичен напредък, така и практическа стойност за управлението на публичните финанси, политиката за местно развитие и сравнителните изследвания на системите на местно самоуправление в други европейски страни.

Показателите, използвани за оценка на нивото на финансово състояние на единиците на местно самоуправление използват предимно финансови данни, включени във финансовите планове на тези единици. Тези стойности, а следователно и финансовото състояние, се определят от много фактори, които са, наред с други:

а) външни социално-икономически фактори, като например данъчни нива, нива на инфлация и нива на безработица, които влияят както върху нивото на търсене на обществени услуги от страна на гражданите, така и върху разходите за предоставяне на социални услуги,

(б) промени в БВП,

(в) Политическият цикъл предлага да се анализира състоянието на субектите от местния сектор на управлението в контекста на икономическата ситуация (принос на сектора към БВП).

В практиката на местното самоуправление Министерството на финансите и регионалните сметни камари използват предимно два синтетични показателя, посочени в Закона за публичните финанси, за да оценят финансовото състояние на местните самоуправления. Те се отнасят до оперативния бюджетен резултат (член 242) и способността на местните самоуправления да поемат задължения (член 243). Последният показател (IDI-показател за индивидуален дълг) се възприема като инструмент за безопасна

политика за развитие и инструмент за дисциплиниране на местните самоуправления. Спазването на правилата, посочени в гореспоменатите разпоредби, позволява на местните самоуправления да приемат едногодишни (бюджетни) и многогодишни финансови планове (многогодишна финансова прогноза) без намеса от страна на надзорните органи. Това е особено важно за онези местни самоуправления, които имат големи финансови тежести и са принудени да проявяват голяма предпазливост при поемането на нови кредити и заеми.

За целите на оценката на финансовото състояние на единиците на местното самоуправление, разбирано в съответствие с концепцията, възприета от авторите в изследването, се предлага използването на комплексни мерки, свързани с нивото на финансиране на разходите, които позволяват увеличаване на обхвата и стандарта на услугите, предоставяни на местната общност, които според авторите са по-добри мерки в това отношение от такива прости мерки като дела на текущите разходи в общите разходи на дадена местна самоуправителна единица или текущи разходи на глава от населението. По-високите стойности на тези прости мерки не означават непременно увеличени разходи за финансиране на текущите нужди на жителите. Елемент на текущите разходи са разходите за обслужване на дълга на единици на местно самоуправление, които генерират дългосрочни задължения, направени за инвестиции, реализирани с мисъл за следващите поколения, както и тези, произтичащи от трудови договори със служители на единиците на местното самоуправление.

- За тази цел бяха използвани обработени и обобщени серии от данни от бюджетите на съответните единици, като например:
- доходи: текущи, собствени (включително дялове от държавни данъци), от общата субсидия, от дела в приходите от данък върху доходите на физическите лица, от субсидии за собствени задачи;
- разходи: текущи, включително разходи за труд, обслужване на дълга и субсидии.

Посочените данни са получени от официалната статистика на Централната статистическа служба (ЦСС), т.е. Местната банка данни (BDL), от 2023 г. Авторът е наясно, че стойностите на изчислените W2 показатели са замърсени с грешката, породена от липсата на точни данни за изчисляване на частичните стойности, включени във формулата за изчисляване на този показател, които са налични само в отчетите за изпълнението на бюджета на отделните единици на местно самоуправление.

Използваният метод представлява описателен анализ на избрани стойности, който впоследствие е проучен допълнително чрез статистически анализ. За предложените в това изследване показатели са установени четири класа стойности, отразяващи нивото на финансово състояние на изследваните единици на местно самоуправление. След това въз основа на получените стойности на показателите за дадена статистическа община (град с окръжни права, окръг), те са класифицирани, като се вземе предвид местоположението им в дадено войводство.

Разграничени са четири типологични групи, определящи границите на диапазоните въз основа на средноаритметичната стойност $\bar{x}_i$ на стандартното отклонение (Sx_i) на отделните показатели. В съответствие с приетата процедура е извършен сравнителен анализ на изследваните единиците на местното самоуправление въз основа на получените стойности на отделните показатели, оценяващ тяхното финансово състояние. Резултатите от това подреждане (по войводства) за 2010 г. и 2024 г. са представени в Таблицы 3 и 4 в дисертацията.

Въз основа на собствено проучване и изчисления на референтни показатели (Приложение 2): *Разработени показатели за оценка на финансовото състояние на единиците на местните самоуправления*), е разработен набор от показатели за отделните единици на местно самоуправление, в рамките на специфични видове и категории, благодарение на които те ще могат да сравняват финансовото си състояние с икономическата криза на други единици. Показателите са определени в следните групи: бюджетни показатели, показатели на глава от населението и показатели за пасиви според наименованията на дълга.

Проучването анализира и бюджетите на местните самоуправлениия, разделени на текущи и капиталови дейности.

За целите на това изследване се приема, че четири ключови компонента в системата на местните финанси определят фискалната стабилност на единиците на местно самоуправление, които влияят върху капацитета за усвояване на единицата като бенефициент на средства от помощ от ЕС. Интересна информация за промените във финансите на полския подсектор „Местно самоуправление“ през последните години е предоставена от анализа на статистическите данни на Евростат (База данни на Евростат, 2020-2024 г.). На тази основа може да се твърди, че полският подсектор „Местно самоуправление“ се характеризира с известна специфичност в сравнение с други държави- членки на ЕС.

През последните години настъпиха много съществени промени в системата за приходи на местните власти, което доведе до дестабилизация на местната (регионална) финансова система, предимно в контекста на систематично ограничаваната приходна независимост на местните власти.

В контекста на местните самоуправлениия като бенефициенти на средства от ЕС, както и на предварително определените изисквания за финансова стабилност (фискална ефективност, антицикличност и стабилност), следните детерминанти изглеждат от ключово значение: ограничената стабилност и ефективност на приходите на местните власти, налагането на допълнителни задачи на местните власти без подходящо финансово компенсиране и рестриктивна система за нормиране на местния дълг.

Собствените приходи са стратегически елемент във финансовата система на местното самоуправление, не само от гледна точка на обхвата на финансовата независимост на местните самоуправлениия, но и в контекста на възможността за кандидатстване за средства от ЕС. Ресурсите от собствените бюджетни средства на местните самоуправлениия определят възможността за използване на други, т.е. допълнителни източници на финансиране. Ограничената стабилност на собствените приходи на местните власти в Полша и България се определя,

наред с други фактори, от честите промени в законовите разпоредби, които пряко или косвено засягат системата на приходите на местните власти. Примерите включват промени в структурата на данъците върху доходите (напр. въвеждане на неопределени данъчни преференции, промени в размера на необлагаемата сума и др.), което води до намаляване на приходите на бюджета на местните власти поради дела им в приходите от тези данъци. От своя страна ниската ефективност на местните данъчни източници е преди всичко следствие от анахроничната система за данъчно облагане на недвижимите имоти, действаща в Полша, при която основата за данъчно облагане е площта, а не стойността. От своя страна гореспоменатата ефективност на приходните източници на местните власти се влияе преди всичко от макроикономически фактори, включително колебания в икономическата ситуация. Кризата на местните финанси, наблюдавана в Полша приблизително от 2009 г., е до голяма степен резултат от отслабването на фискалната ефективност на много източници на приходи на местните власти, които са особено чувствителни към последиците от икономическата рецесия.

Друг важен фактор, дестабилизиращ финансите на местните власти, е скорошната разпространена практика държавата да натоварва местните власти с допълнителни задачи, без да се предоставя финансово обезщетение, изисквано от приложимите законови разпоредби. Въпреки че това проучване акцентира върху приходната, а не върху разходната страна на местната финансова система, тук е важно да се подчертае, че ефектът от налагането на допълнителни задачи на местните власти от централната администрация е предимно увеличение на текущите разходи на местните власти. Следователно е необходимо да се ограничат капиталовите разходи, включително инвестиционните разходи, които също се съфинансират от фондове за помощ на ЕС.

Друг важен въпрос от гледна точка на капацитета за усвояване на местните самоуправления е въвеждането на нови ограничения за дълга, т.е. т.нар. индивидуални показатели за дълг (IDI), в полската система за финансиране на местните самоуправления от януари 2014 г., установени в чл. 243 от Закона за

публичните финанси от 2009 г. Новите показатели се основават на категорията оперативен излишък и са много по-рестриктивни от преди това приложимите разпоредби, ограничаващи дълга на местните самоуправления. Като се има предвид фактът, че възстановимите инструменти (кредити, заеми, общински облигации) се третираат от местните власти като инструменти за абсорбиране, всички механизми за регулиране на дълга са едновременно механизми за регулиране на капацитета за абсорбиране на местните самоуправления. В контекста на затягането на механизмите за регулиране на дълга на местните самоуправления, някои местни самоуправления вероятно може да имат трудности при кандидатстване за финансови ресурси от Европейския съюз главно поради липсата на възможност да поемат задължения, които биха им позволили да допълнят т.нар. собствен принос. Поради тази причина, наред с други, през 2013 г. беше изменен Законът за публичните финанси, променяйки обхвата на изключенията, приложими за определяне на показателя IDI. Съгласно новите разпоредби задълженията, поети за финансиране на проекта, подлежащ на възстановяване от Европейския съюз, така и задълженията, поети за осигуряване на собствения принос, подлежат на изключване. Тези изключения са изключително важни при определяне на нивото на задлъжнялост на местните самоуправления. Според тях заем, отпуснат за собствен принос, се изключва от показателя за дълг заедно с лихвите през целия период на погасяване, при условие че нивото на съфинансиране е най-малко 60%. В случай на по-ниско съфинансиране, изключването от показателя за дълг на заем, отпуснат за собствен принос, се прилага не по-късно от 90 дни след завършване на проекта и получаване на възстановяването на сумата.

Противно на общоприетото мнение, според което полските местни власти се задлъжняват главно „за целите на ЕС“, представените данни не потвърждават тази теза. Понастоящем делът на този вид дълг в общия размер на дълга не надвишава около дванадесет процента. Трябва също да се отбележи, че над 90% от задълженията на местните власти, дължащи се на кредити и заеми, свързани с използването на средства от ЕС, са натрупани в градове с окръжни права и

общините. Симптоматично е, че тези звена са и най-големите инвеститори в полския публичен сектор. Важни детерминанти на стабилността по отношение на финансовото състояние на местните власти са общите и оперативните бюджетни резултати. Както бе споменато по-рано, конструирането на индивидуалните показатели за дълга се основава на оперативните резултати и по-специално на категорията оперативен излишък.

Емпирични изследвания показват корелация между избрани показатели, отразяващи нивото на развитие на общините, и техните финансови резултати. Установена е висока положителна корелация между нивото на финансова автономност на общините и броя на икономическите субекти на 1000 жители в трудоспособна възраст (коефициентите на корелация надвишават $r_{xy} = 0,6$ през 2024 г.). Освен това се наблюдава висока положителна корелация между нивото на финансова автономност (по-специално количествено определено чрез размера на собствените приходи на глава от населението) и броя на местата за настаняване на 1000 жители. За много малки градове (особено тези, разположени в южните и северните райони) туризмът е ключов фактор за социално-икономическата активизация. В резултат на това той допринася за намаляване на безработицата, развитие на техническата и социалната инфраструктура, подобряване на условията на живот на местната общност и в крайна сметка води до икономически растеж.

Следователно малките градове, които са икономически развити с незначителна селскостопанска функция (което има положителен ефект върху пазара на труда и в резултат на това върху приходите на местната администрация от данък върху доходите на физическите лица), както и тези, които изпълняват туристически функции, имат по-високо ниво на финансова автономност. Изследването също така разкрива статистически значима корелация между нивото на финансова независимост (по-конкретно количествено определено чрез размера на собствените приходи на глава от населението) и демографския потенциал на малките градове (измерен чрез гъстота на населението и миграционен баланс на 1000 жители). Колкото по-

високо е положителното миграционно салдо, толкова по-високо е нивото на финансова автономност на общините.

Финансовото състояние на общините, включително нивото на собствения им потенциал за доходи, определя тяхната икономическа автономност, изразява се не само в тяхното развитие, но и в развитието на околните райони и обратно. Способността за генериране на собствени източници на доходи е един от най-важните фактори, определящи както текущото ниво на задоволяване на нуждите на местните общности, така и възможностите им за развитие и конкурентна позиция спрямо други местни самоуправителни единици.

В дисертацията е установено, че малките общини в Полша се характеризират с най-ниско ниво на финансова автономност (измерено количествено чрез размера на собствените приходи на глава от населението и техния дял в общите приходи), но също така и с най-голямо разнообразие на тези субекти в това отношение. Разликите в нивото на финансова автономност на малките градове спрямо градските общини като цяло (с изключение на градовете с окръжни права) обаче са относително малки и са намалели през разглеждания период. Това е така, защото малките общини се отличават с най-висок реален ръст на собствените приходи на глава от населението през разглежданите 10 години.

Общините се различават регионално по отношение на финансовата автономност. Най-високо ниво на това явление се наблюдава в малките градове в Северния и Южния макрорегион, а най-ниско - в малките градове в Източния макрорегион. Въпреки това през разглеждания период малките градове в Източния макрорегион се отличават (веднага след малките градове в Северния макрорегион) с най-висок темп на растеж на собствения си реален доход на глава от населението. В резултат на това различията във финансовата автономност на малките градове със статут на градски общини в Източния макрорегион в сравнение с малките градове в Полша като цяло са намалели.

Нивото на финансова автономност на общините е резултат от много социално-икономически условия. Високата степен на финансова независимост

безспорно характеризира много общини, разположени в непосредствена близост до по-големи градски центрове, които се възползват от т.нар. локационна рента и изпълняват ролята на “спални общности”, за по-големите градски центрове. Високото ниво на потенциал за собствени приходи и в резултат на това финансова автономност също отличава икономически развитите общини, които служат като туристически дестинации и имат маргинална селскостопанска функция.

В изследователския модел фискалната стабилност на ЕМС е пряко следствие от финансовите решения, вземани от местните власти в рамките на тяхната финансова автономия. Финансовите решения на местните власти могат да бъдат класифицирани според различни критерии. Най-важният от тях от гледна точка на измерването и оценката на фискалната стабилност, е разграничението между краткосрочни и средносрочни (текущи) и дългосрочни (стратегически) решения.

Обосновката за използването на метода на многоизмерния сравнителен анализ (МСА) е, че той позволява цялостна оценка на фискалната стабилност на изследваните общини, като се вземат предвид различните ѝ измерения, вместо да се разчита единствено на отделни показатели (или мерки). Този метод е особено полезен, когато е необходимо да се класират изследваните обекти, които не са хомогенни и техните специфични характеристики трябва да се вземат предвид, а изследваният феномен не може да бъде измерен директно. Въпреки че се използва главно в икономиката за оценка на социално-икономическото развитие на местните единици или региони, напоследък той придоби популярност в контекста на анализа на различни аспекти на финансовото състояние на полските ЕМС.

Обосновката за използването на метода на многовариантния сравнителен анализ (МСА-WAP) е, че той позволява цялостна оценка на фискалната стабилност на изследваните общини, като се вземат предвид нейните разнообразни измерения, а не само въз основа на единични показатели (или мерки). Този метод работи особено добре, когато е необходимо да се

приоритизират изследваните обекти, които не са хомогенни и техните специфични характеристики трябва да се вземат предвид, а изследваният феномен не може да бъде измерен директно. Въпреки че в икономическите науки той се използва главно за оценка на социално-икономическото развитие на местните единици или региони, напоследък той придоби популярност и в контекста на анализа на различни аспекти на финансовото състояние на местните единици.

Трябва да се отбележи, че многоизмерният сравнителен анализ се използва успешно за оценка на финансовото състояние на предприятията от частния сектор например спрямо други компании, считани за най-добрите в дадена индустрия. Основното предимство на този метод е, че диагнозата на състоянието на изследвания феномен в дадена организация се прави чрез сравняването ѝ с други, така че да могат да се формират преценки за равенството, сходството или превъзходството на тази организация над останалите. Предвид значителната хетерогенност на полските общини при анализа на вариациите в тяхната фискална стабилност, се приема, че оценката ѝ може да запази стойността на обективност само ако се сравняват местни самоуправления с подобен размер и вид. Това е така, защото е трудно да се съпоставят такива хетерогенни обекти като градове с окръжни права и малки градски общини, които не само се различават по размер, но и изпълняват различни обществени задачи и имат различен потенциал за доходи. Поради тази причина е решено да се използва методът на бенчмаркинга при конструирането на обобщения индекс за фискална стабилност (ИФС), според който стойностите на подиндексите, установени за всяка община, се определят относително като разлики между действителните величини на изследвания измерител в конкретна община и средната му стойност, изчислена за всички общини, принадлежащи към хомогенна обща категория, споделена с общинската единица.

Бенчмаркингът в сектора на местното самоуправление се използва предимно за оценка на ефективността на предоставянето на различни местни услуги. Напоследък той придоби популярност и в изследвания, оценяващи финансовото

състояние и диференциацията в степента на развитие на единиците на местното самоуправление. Основните предимства на бенчмаркинга включват: по-добри възможности за разпознаване на състоянието на дадена местна самоуправа на фона на сравними единици на местно самоуправление; възможност за разкриване на слабостите на дадена единица, определяне на условията за успех и идентифициране на необходимите мерки за подобрене (цели и задачи) и необходимите за това ресурси. Трябва да се отбележи, че основната мотивация за прилагане на този подход при анализа на фискалната стабилност на полските общини е липсата на универсално приети стандарти (норми) за тази оценка. Референтните показатели, използвани в бенчмаркинг анализите, се определят въз основа на относително измерване на финансовото състояние на други сходни единици на местно самоуправление, което позволява не само да се оцени стабилността на финансите на дадена единица на местно самоуправление в сравнение с единиците на местно самоуправление със сходни характеристики (формиращи обща категория с изследваната единица на местно самоуправление), но и да се определи мястото на дадена единица на местно самоуправление в класацията на единиците на местното самоуправление, сравними с нея.

Изследователският подход, използван в тази глава, разширява традиционните МСА методи с моделиране на панелни данни, което позволява комбинирането на две измерения: времево и напречно.

Панелното моделиране се използва сравнително често за анализи, провеждани върху субекти от публичния сектор, включително например държави, които са членове на една и съща икономическа организация (напр. ЕС, ОИСР) или териториално-административни региони в рамките на една или повече държави, както и единиците на местното самоуправление на различни нива. Тези субекти, въпреки че са отделни обекти на изследване, функционират в значителна взаимовръзка помежду си, в резултат на което поведението на всеки от тях (освен индивидуални фактори, произтичащи единствено от тяхната специфика) се влияе и от „общи“ фактори, определящи дейностите на всички обекти по един и същи начин. Обосновката за използването на панелни модели по-специално е

възможността за провеждане на напречен анализ, насочен към изолиране на разликите между изследваните субекти, които са резултат от действието на тези специфични „общи“ условия. Поради тази причина хетерогенността на субектите е съществено предположение на въпросния изследователски подход.

Иконометричните модели, оценени от панелни данни, обикновено приемат, че формирането на обяснителната променлива е повлияно (в допълнение към обяснителните променливи) от неизмерими, постоянни във времето и специфични за обекта фактори, наречени групови ефекти и/или постоянни във времето спрямо специфични за обекта фактори, наречени времеви ефекти.

Заслужава да се отбележи, че определени групи от населението са свързани с измерването и оценката на фискалната стабилност на местните власти в по-дълъг период от време.

На първо място, фискалната стабилност, за разлика от финансовото здраве, което сравнително често се анализира в литературата, има динамичен характер. Една от нейните прояви е способността на единиците на местно самоуправление да се адаптират към външните въздействия и сигнали от средата. На практика това означава, че е необходимо да се вземе предвид динамичният характер на различните диагностични характеристики, използвани за оценка на фискалната устойчивост, чийто ранг и важност подлежат на промяна и се променят в съответствие с динамиката на средата. В възприетия изследователски подход този проблем е преодолян чрез прилагане на динамични тегла за всеки от анализирания финансови показатели.

Второ, важен въпрос е необходимостта от разграничаване на детерминантите на фискалната стабилност на единица на местно самоуправление, които имат своя източник вътре в местната система, представлявайки нейните специфични възможности и/или бариери, от външните детерминанти, които създават сравними условия на функциониране за всички местни власти и създават сходни възможности и заплахи за тях. За да се постигне това, е използван т.нар. индекс на Малмквист, който се използва предимно в литературата за анализ на промените в ефективността или производителността във времето.

Съгласно приетата изследователска процедура, първият етап от изследването включва получаване на пълни и надеждни емпирични данни, които са използвани за определяне на набора от диагностични променливи, използвани за конструиране на синтетичния индекс на фискална стабилност (ИФС). Анализът първо разглежда данни от общинските бюджетни отчети и отчети за финансовите операции, публикувани от Министерството на финансите, както и от консолидираните баланси на общините. По-специално се разчита на бюджетното отчитане на местните самоуправления и отчитането на общите финансови операции, главно вземания и задължения, основно по отношение на:

- нивото и структурата на приходите на местното самоуправление: собствени приходи, субсидии и целеви безвъзмездни средства, както и ефектите от предоставените отстъпки и освобождавания, отписванията на данъчни задължения и разсроченото плащане на данъчни задължения, намаляването на горните данъчни ставки - по отчети Rb-27S (отчети за изпълнението на плана за приходите в бюджета на местната администрация),
- нивото и структурата на разходите на местното самоуправление, включително текущи разходи и разходи за имоти, разходи за обслужване на дълга и други избрани категории разходи - по Rb-z8S отчети (т.е. отчети за изпълнението на бюджетния план за разходите на единица на местно самоуправление),
- нивото на текущите приходи и текущите разходи, както и на имуществените приходи и разходи; динамиката на бюджетния резултат; размера и структурата на бюджетните приходи и разходи - по отчетите Rb-NDS (т.е. отчети за излишъка/дефицита на местната администрация), нивото и структурата на бюджетните вземания - по отчет Rb-N (т.е. отчет за състоянието на вземанията и избрани финансови активи), нивото и структурата на финансовите пасиви според падежа и дълговия инструмент- по отчетите Rb-Z (т.е. отчети за състоянието на пасивите по дългов инструмент и поръчители и гаранции).

В търсене на потенциален набор от диагностични характеристики за конструиране на синтетичния *Индекс на фискална стабилност*, първоначалната версия се позовава и на емпирични данни, съдържащи се в консолидираните баланси на общините. Консолидираният баланс е представяне на имущественото и финансовото състояние на цялата местна самоуправителна единица, т.е. както на субектите от т.нар. бюджетно стопанство, така и на субектите от извънбюджетната сфера, свързани по различен начин с бюджета, включени в сектора на публичните финанси (включително тези с юридическа правосубектност на независими обществени здравни заведения или културни институции), но и на субектите от частния (пазарния) сектор, т.е. общинските дружества. От консолидираните баланси на общините са получени данни предимно за размера и структурата на активите и пасивите на единиците на местното самоуправление, както и за субектите, подчинени на съответната местна самоуправа.

При избора на аналитичните мерки, използвани за изграждане на синтетичния *Индекс на фискална стабилност*, са взети предвид съображения, свързани със съдържателни, формални и статистически аспекти. Първото съображение е изискването да се обхванат най-подходящите характеристики на анализираните явления, отразяващи всички критерии за фискална стабилност, обсъдени в трета глава, както и: простота и прецизност на използваните мерки и възможността за изразяването им в абсолютни (сходство по величина) или относителни (сходство по структура) термини - съществителни критерии; измеримост на характеристиките, широк диапазон на променливост и представителност по отношение на изключените показатели - формални критерии; статистически критерии, като например липса (или слаба) корелация на характеристиките помежду си и силна корелация с променливи, които не са включени в изследването, положителна или отрицателна връзка с конструираната изходна променлива и линейност на връзките между променливите. Окончателният избор на променливи е резултат главно от наличието на данни и произволните решения на автора след преглед на полската и чуждестранната литература.

Избраният набор от диагностични характеристики не е с оптимален или универсален характер; по-скоро той е предимно съдържателен набор от променливи, които операционализират фискалната стабилност на общините в изследователски смисъл.

Освен това, всеки от предложените индикатори беше отнесен към една от следните категории: стимуланти (променливи, чийто растеж повлиява положително фискалната стабилност), дестимуланти (променливи, чийто спад е положителна тенденция в развитието на бюджетната стабилност) и номинанти (променливи, чиито стойности в определен числов диапазон са желателни от гледна точка на фискалната стабилност, докато стойности извън приетия диапазон биха могли да ѝ повлияят отрицателно, както е показано с мерките за финансова ликвидност наред с други). На отделните диагностични признаци бяха определени обозначения въз основа на съдържателни критерии, като матрицата на коефициентите на корелация между всички променливи, включени в изследването, и размера на синтетичния индикатор, конструирана след изчисляване на обобщената мярка за фискална стабилност, потвърждава правилността на първоначалната класификация на признаците в категориите стимуланти, дестимуланти и номинанти.

Изследваните диагностични характеристики се отнасят до основните критерии за фискална устойчивост, описани в четвърта глава, т.е. краткосрочна платежоспособност (ликвидност), фискална платежоспособност, платежоспособност на публичните услуги и дългосрочна платежоспособност, както и способността на местните власти да насърчават икономическото развитие чрез справедливост (междупоколенческа справедливост). Критерият за фискална платежоспособност разглежда атрибутите на гъвкавост, самостоятелност и устойчивост (самоустойчивост).

Следващият етап от изследователската процедура беше нормализирането на диагностичните признаци чрез метода „центрирано спрямо нулата уеднаквяване“. Целта е да се получат променливи със стандартизиран диапазон от стойности на признаците, дефиниран от разликата между максималните и

минималните стойности. Това позволи да се сведат дестимулантите и номинантите до вида на стимулантите, като същевременно се доведат техните стойности до сравнимост съгласно следните формули:

- за стимуланти:

$$z_{ik} = \frac{x_{ik} - \min_i \{x_{ik}\}}{\max_i \{x_{ik}\} - \min_i \{x_{ik}\}}$$

- за дестимуланти:

$$z_{ik} = \frac{\max\{x_{ik}\} - x_{ik}}{\max_i \{x_{ik}\} - \min_i \{x_{ik}\}}$$

- за номинираните

$$z_{ik} = \begin{cases} \frac{x_{ik} - \min_i \{x_{ik}\}}{c_{0k} - \min_i \{x_{ik}\}} \\ \frac{x_{ik} - \max_i \{x_{ik}\}}{c_{0k} - \min_i \{x_{ik}\}} \end{cases}$$

Форма: $x_{ik} < c_{0k}$ и $x_{ik} > c_{0k}$

Къде:

i – номер на обект ($i = 1, 2, \dots, n$)

k – номер на диагностичната характеристика ($k = 1, 2, \dots, n$)

c_{0k} – номинална стойност на диагностичния признак.

Спецификата на приложения изследователски метод изисква групиране на изследваните общини (обекти) в относително хомогенни подмножества. Такава класификация позволява създаването на стандарт (референтна точка) за оценка на отделните измерения на фискалната стабилност на конкретна териториална единица, който се състои от средни стойности на избрани диагностични характеристики, изчислени за местните самоуправителни единици, сравними с изследваната община и принадлежащи към един и същ генеричен клас. Като основни критерии за разграничаване на сравнителните групи бяха приети следните:

- административно-териториалният критерий, въз основа на който анкетираните общини са класифицирани в градове с окръжни права, градски общини, градски общини и градски общини,
- критерият за население, според който, въз основа на медианната стойност на броя на населението, класовете общини, разделени според критерия за административен тип, бяха допълнително разделени на две допълнителни подгрупи, в резултат на което бяха създадени осем категории общини, а именно: общини с население до медианното ниво, обхващащи категория 0 (градове с права на окръг), категория 1 (градски общини), категория 2 (градски общини) и категория 3 (градски общини); общини с население над медианното ниво, обхващащи категория 4 (градове с права на окръг), категория 5 (градски общини), категория 6 (градски общини) и категория 7 (селско-градски общини).

Формирането на сравнителни групи от единиците на местното самоуправление (ЕМС) позволи изграждането на синтетичен индекс на фискална стабилност, който представлява сума от нормализирани стойности на подиндекси, определени поотделно за всяка от променливите, дефинирани в рамката, характеризирана в таблицата, въз основа на осем измерения. Съгласно възприетия изследователски подход, фискалната стабилност на i -тата община през фискална година t е сумата от претеглените подиндекси (f_{si}) за разликите в нормализираните величини на диагностичната характеристика f_i за тази община и нормализираните референтни стойности (b) (т.нар. референтни стойности), т.е. средните нормализирани нива на тази променлива, изчислени за всички общини, принадлежащи към общата категория p , по формулата:

$$FSI_p^t = \sum_{k=1}^n w_{kp}^t \times f_{si_{kp}}^t \times (z_{ik}^t - b_{kp}^t); k = 1, \dots, n$$

Където:

w_{1p}^t ; - теглови коефициенти, отразяващи значимостта на отделните диагностични променливи в дадена обща категория на общините w_{2p}^t през фискалната година t , установени по такъв начин, че: $+...+ = 100w_{1p}^t + w_{2p}^t w_{np}^t$

$f si_{kp}^t$ - частични показатели, илюстриращи влиянието на разликата между нормализираната стойност на диагностичния признак в общината върху фискалната стабилност и нормализираната референтна стойност b , т.е. средното ниво на този признак, установено за всички общини в общата категория p ,

b_{kp}^t - средни нормализирани стойности на диагностичния признак за комуни от генеричния клас p .

Колкото по-висока е стойността FSI_p^t , толкова по-висока е фискалната стабилност на дадена община. Сравнете други общини от даден генеричен клас. От своя страна, колкото по-висока е стойността на $f si_{kp}^t$, толкова повече характеристика k е повлияла на фискалната стабилност на конкретна община, принадлежаща към категория p .

За изчисляване на подиндексите е използван следният алгоритъм:

$$f = si_{kp}^t(d_{ik}^t) = \frac{d_{ik}^t - w_{kp}}{B_{kp}^t - w_{kp}}$$

Където:

$$\begin{aligned} d_{ik}^t &= z_{ik}^t - b_{kp}^t, \\ W_{kp} &= \min_{i,t} \{z_{ik}^t - b_{kp}^t\}, \\ B_{kp} &= \max_{i,t} \{z_{ik}^t - b_{kp}^t\}. \end{aligned}$$

Ключов въпрос от гледна точка на конструирането на Индекса на фискална стабилност е определянето на важността на отделните диагностични характеристики чрез присвояване на тегловни коефициенти. За разлика от много предишни емпирични проучвания, които предполагат еквивалентно третиране на всички променливи, описващи финансовото състояние, в този изследователски подход се приема, че теглата за различните диагностични атрибути, използвани при конструирането на модела, варират.

Освен това се приема, че коефициентите на тежест за тези атрибути подлежат на промяна с течение на времето поради промени във вътрешните и външните условия, в които функционират отделните местни власти. Това е така, защото импулсите и стимулите, идващи от общинската среда, поражда

необходимостта от съответно коригиране на характера и инструментите на фискалната политика, провеждана от местните власти.

Друго предположение е, че тези тегла са различни за общините, принадлежащи към различни генерични категории. За да се вземат предвид горепосочените обстоятелства, е използван метод за определяне на коефициентите на тегло, който използва концепцията на Шанън за ентропия на информацията и позволява обективизиране на присвоените тегла (за разлика от т.нар. субективни тегла, използвани доста често, които се определят от вземащите решения или експерти и обикновено отразяват техните субективни чувства и предпочитания). Според този подход, теглата за отделните диагностични променливи са оценени въз основа на информацията, която те носят. Теглото на диагностичната променлива k в година t за генеричната категория общини p е определено като: $w_{kp}^t = 100 \times \frac{1 - E_{kp}^t}{n - \sum_{k=1}^n E_{kp}^t}$

Където: E_{kp}^t е индикатор за ентропия.

Ако всички териториални единици имат еднакви частични показатели за фискална стабилност за диагностичната характеристика k , тогава $E_{kp}^t \approx 1$, докато $w_{kp}^t \approx 0$. Това би означавало, че диагностичната променлива k не е била достатъчно полезна за обяснение на вариациите във фискалната стабилност между местните самоуправителни единици. Съответно, по-високи коефициенти на тегло се присвояват на онези променливи, които носят повече информация за вариациите в бюджетната стабилност на единиците на местно самоуправление. Изчисленията са включени в Приложение 3 на дисертацията.

Резултатите от оценката на панелния регресионен модел за градските общини са много сходни с резултатите, получени за градско-селските общини. Въпреки че влиянието на макроикономическите променливи върху фискалната стабилност на местните власти на градските общини се оказва малко по-слабо, отколкото в градско-селските общини, посоката на това влияние остава същата. Единственото известно изключение е, че в градските общини променливата, свързана с развитието на салдото на публичния финансов сектор, за много от тях

остана статистически незначима. Това може да е повлияно от относително високия дял на общите субсидии в структурата на бюджетните приходи на тези общини, тъй като тази категория трансфери се разпределя въз основа на обективни критерии и е със задължителен характер и следователно изглежда по-малко податлива на колебания в състоянието на публичния финансов сектор.

Индексът на фискална стабилност остава най-стабилен във времето за селските и градските общини и се колебае най-много в градовете на окръжно ниво и столичните общини. Анализът на годишните увеличения на обобщения индекс на фискална стабилност на Малмквист допълнително показва, че бюджетната стабилност се обуславя повече от вътрешните условия и ресурси на тези местни самоуправителни единици, отколкото от въздействието на външната среда. Това се потвърждава и от силната положителна корелация между годишното увеличение на фискалната стабилност на индекса на Малмквист и неговия компонент, дължащ се на обусловеност, и много слабата отрицателна корелация между годишното увеличение на фискалната стабилност и промяната на външните фактори.

В допълнение към оценката на детерминантите на годишните колебания във фискалната стабилност (по отношение на *индекса на Малмквист*), беше използван панелен регресионен модел за идентифициране на избрани статистически значими променливи от различни видове, които са най-критичните фактори, влияещи върху степента на фискална стабилност на общинските единици в Полша (измерена чрез стойността на обобщения индекс на финансовото стабилизиране (FSI)). Въпреки наблюдаваните разлики между различните видове общини, това проучване ни позволи да идентифицираме някои общи ключови детерминанти на стабилността, за които се установи, че имат подобна сила и посока на влияние във всички общински единици.

Моделът за оценка на фискалната стабилност на селските общини, разработен като част от това изследване, показва следните изводи (подобни резултати са получени от автора на дисертацията въз основа на анализа на полските ЕМС):

- Финансовото състояние на местните власти, разположени в селските райони, е чувствително към броя на жителите, доходите на жителите и нивото на безработица. Оценката показва, че е от съществено значение да се вземе предвид въздействието на различни външни фактори и ефективността на администрацията, за да се подобри финансовото управление на местните власти.
- Външните фактори и макросредата не предопределят нивото на фискална дисциплина, което означава, че фискалната дисциплина е функция на качеството на финансовото и оперативното управление на финансите на общината.
- Съществува статистически значима връзка между отделните компоненти на фискалната дисциплина и специфичните показатели на общините - демографски, социални, икономически и административни. С други думи, възможно е да се изгради профил на общини, в които рискът от негативно въздействие на външната среда е по-висок, отколкото в други общини.
- Корелационният анализ показва, че няма значима връзка между фискалната дисциплина и размера на общината, т.е. спазването на бюджетната дисциплина не се различава между градските и селските общини. Готовността за спазване на фискалната дисциплина е проблем на финансовото управление и не зависи от вида и размера на общината.
- В заключение - анализът показва, че настоящата методология, приета от Министерството на финансите за целите на оценката на изпълнението на общинския бюджет, не отчита нивото на изпълнение и стойността на финансовите показатели; тя отчита само съответствието или неспазването, без да отчита стойността на показателите, а това представлява съществен пропуск.

IV. ПРИНОСИ НА ДИСЕРТАЦИЯТА

1. Научно-теоретични приноси

Дисертацията допринася за развитието на теорията за местните публични финанси, като предоставя нови емпирични доказателства за същността, структурата и детерминантите на фискалната стабилност на единиците на местно самоуправление. Изследването излиза извън рамките на доминиращия подход в литературата, който обикновено отъждествява фискалната устойчивост с устойчивостта на дълга или дългосрочната платежоспособност, и показва, че фискалната стабилност е многоизмерен феномен, формиран от няколко взаимно взаимодействащи си фискални измерения.

Едно от най-важните оригинални открития е емпиричното потвърждение, че дългосрочната платежоспособност сама по себе си не е достатъчно условие за постигане на висока фискална стабилност. Анализите показват, че общините, характеризиращи се с най-високи нива на фискална стабилност, не черпят тази стабилност предимно от ниската задлъжнялост, а от балансирана конфигурация от множество измерения, включително бюджетна гъвкавост, генериране на оперативен излишък, финансова самостоятелност, капацитет за предоставяне на услуги и междугенерационно равенство. Това откритие оспорва традиционното, ориентирано към дълга, тълкуване на фискалната устойчивост и подкрепя системно разбиране на местните публични финанси.

Втори важен принос се отнася до идентифицирането на вътрешната структура на фискалната стабилност. Изследването показва, че общините с най-висока фискална стабилност показват относително балансиран принос на всички измерения на стабилността, докато общините с по-ниска фискална стабилност зависят само от ограничен брой доминиращи фискални характеристики. Това откритие въвежда нова теоретична перспектива, която предполага, че фискалната стабилност трябва да се тълкува като състояние на фискално равновесие между няколко финансови капацитета, а не като максимизиране на един-единствен показател.

Дисертацията предоставя и нови емпирични доказателства относно йерархията на детерминантите, влияещи върху фискалната стабилност. Резултатите показват, че бюджетната устойчивост, бюджетната гъвкавост и междугенерационното равенство оказват по-силно влияние върху общата фискална стабилност, отколкото дългосрочната платежоспособност. Следователно способността за генериране на оперативни излишъци, поддържане на ниска фискална гъвкавост, осигуряване на ефективно събиране на приходи и ограничаване на прекомерната дългова тежест се очертава като по-важна от самите показатели за дълга. Това заключение допринася за продължаващия международен дебат относно адекватността на традиционните мерки за фискална устойчивост.

Друго оригинално научно постижение е установяването, че факторите, определящи фискалната стабилност, се различават съществено между отделните административни категории общини. Изследването потвърждава, че фискалната стабилност не се определя от универсален набор от фактори. Големите градове с окръжни права, градските общини, градско-селските общини и селските общини показват различни фискални структури и механизми за развитие. Това откритие предоставя теоретична основа за диференцирани подходи към фискалния мониторинг и финансовото управление на местното самоуправление.

Изследването допълнително допринася за литературата, като емпирично потвърждава съществуването на силна връзка между размера на общината, административния статус и фискалната стабилност. По-големите общини и градове с окръжни права систематично постигат по-висока фискална стабилност от по-малките местни самоуправителни единици. Този резултат показва наличието на структурни предимства, свързани с мащаба, диверсификацията на приходите и по-широката фискална автономия, които не са били достатъчно включени в предишни теоретични обяснения за местната фискална устойчивост.

Дисертацията разработва и емпирично проверява цялостна концептуална рамка, свързваща фискалната стабилност с капацитета за местно развитие. Изводите показват, че фискалната стабилност не трябва да се третира единствено

като финансов резултат, а като предпоставка за поддържане на дългосрочен потенциал за развитие, устойчивост на външни шокове и устойчиво предоставяне на обществени услуги. Това разширява теоретичното разбиране за фискалната стабилност от тясна финансова категория до по-широка концепция, вградена в теорията за устойчиво местно развитие.

Ключови научни приноси

- Беше установено, че високото ниво на фискална стабилност не се определя предимно от ниското ниво на дълг, а по-скоро от балансирана конфигурация на множество измерения на финансовото представяне на общините.
- Проучването разкри ограничената диагностична стойност на дългосрочната платежоспособност като самостоятелна мярка за фискална стабилност като по този начин оспори доминиращия, ориентиран към дълга подход, често възприет в литературата за фискална устойчивост.
- За първи път въз основа на пълно проучване на населението, обхващащо всички полски общини, беше емпирично потвърдено, че бюджетната устойчивост, бюджетната гъвкавост и междугенерационното равенство оказват по-силно влияние върху фискалната стабилност, отколкото само показателите за дълга.
- Изследването демонстрира хетерогенния характер на детерминантите на фискалната стабилност, показвайки, че факторите, формиращи фискалната стабилност, се различават значително между градовете на окръжно ниво, градските общини, градско-селските общини и селските общини.
- Емпирично е потвърдено съществуването на ефект на мащаба в местните публични финанси, което показва, че по-големите общини систематично постигат по-високи нива на фискална стабилност поради по-силна диверсификация на приходите, по-голяма финансова автономност и по-широк капацитет за развитие.

- Дисертацията разширява теорията за местната фискална стабилност, като включва перспектива за развитие, демонстрирайки, че фискалната стабилност трябва да се разбира не просто като бюджетна или счетоводна категория, а като фундаментална предпоставка за дългосрочен капацитет за развитие, ефективно усвояване на външно финансиране, устойчивост на икономически сътресения и устойчиво предоставяне на обществени услуги.
- Изследването предоставя емпирични доказателства, че ендегенните местни фактори, по-специално автономността на приходите, демографският потенциал, икономическата активност, инвестиционният капацитет и качеството на финансовото управление, играят по-значителна роля за оформянето на фискалната стабилност, отколкото се предполагаше преди това в литературата.
- Изследването развива теорията за фискалната стабилност, като демонстрира, че фискалната стабилност представлява многоизмерно равновесно състояние, включващо ликвидност, бюджетна устойчивост, финансова автономност, капацитет за предоставяне на услуги, потенциал за развитие и отговорност между поколенията, а не просто условие за платежоспособност на дълга.
- Дисертацията установява нова концептуална връзка между фискалната стабилност и фискалната устойчивост, показвайки, че финансово стабилните общини са по-добре подготвени да се адаптират към икономически кризи, демографски промени и външни институционални сътресения.
- Изводите предоставят доказателства, че фискалната стабилност е динамична и развиваща се способност на местните власти, отразяваща способността им не само да поддържат финансов баланс, но и да създават условия за устойчив социално-икономически растеж в дългосрочен план.

2. Научно-приложни приноси

Дисертацията допринася значително за практическото развитие на управлението на местните публични финанси чрез разработване на всеобхватна и преносима рамка за фискално управление, която може да подпомогне вземането на стратегически решения, фискалния мониторинг, управлението на риска и оценката на резултатите в рамките на децентрализираните системи за публични финанси.

Основният приложен принос се състои в трансформирането на концепцията за фискална стабилност от описателна аналитична категория в инструмент за оперативно управление. Съществуващите подходи, използвани в много европейски страни, се фокусират предимно върху законови ограничения на дълга, изисквания за бюджетен баланс или избрани финансови показатели. Предложената рамка позволява значително по-широка оценка на финансовото представяне на общините чрез интегриране на финансови, развойни, демографски и институционални измерения в единна архитектура за подпомагане на вземането на решения.

Една от основните практически иновации е разработването на стандартизирана методология за фискална оценка, способна да оцени общия финансов капацитет на местните власти, а не само тяхната дългова позиция. Този подход позволява на вземащите решения да идентифицират скрити структурни слабости, които остават неоткрити при традиционните системи за фискален мониторинг. Следователно фискалната стабилност се превръща в измерима управленска променлива, която може да бъде включена в стратегическото планиране, инвестиционното програмиране и процедурите за фискален надзор.

Изследването предоставя и практическа рамка за изграждане на национални и регионални системи за фискален мониторинг. Предложената методология позволява непрекъснато наблюдение на промените във фискалната стабилност на местните власти, идентифициране на възникващи уязвимости и приоритизиране на коригиращи интервенции. За разлика от традиционните надзорни механизми, които често реагират едва след като финансовите

затруднения станат видими, предложената рамка подкрепя превантивното и предвиждащо управление.

Важен приложен принос е разработването на методологична архитектура, подкрепяща разработването на фискални политики, основани на доказателства. Рамката позволява на публичните органи да разграничават временното влошаване на фискалното състояние, причинено от циклични шокове, от структурните слабости, произтичащи от дългосрочни институционални, демографски или икономически условия. Това разграничение значително подобрява качеството на политическите отговори и намалява риска от прилагане на неефективни коригиращи мерки.

Дисертацията допълнително допринася за модернизирването на системите за оценка на работата на местното самоуправление. Предложеният подход създава основа за интегриране на фискалната устойчивост, капацитета за развитие и ефективността на предоставянето на услуги в единна рамка за оценка. Подобна интеграция е особено важна в съвременните системи за публично управление, където финансовите резултати все по-често трябва да се оценяват заедно с по-широки цели за социално-икономическо развитие.

Друг практически принос включва разработването на мащабируема архитектура за бенчмаркинг, приложима за местни власти с различни размери и административни структури. Предложената методология позволява на общините да оценяват своята ефективност спрямо сравними организации, да идентифицират най-добри практики и да подкрепят процесите на организационно обучение. Това решение значително подобрява практическата полезност на сравнителния фискален анализ и създава възможности за систематично подобряване на местните практики за финансово управление.

Изследването установява и методологични основи за създаването на многоизмерни фискални системи за ранно предупреждение. Разработената рамка позволява идентифицирането на фискални уязвимости на ранен етап от тяхното възникване, като по този начин подкрепя проактивните интервенции и намалява вероятността от сериозни финансови затруднения. Такива решения могат

значително да подобрят ефективността на фискалния надзор, упражняван от министерствата на финансите, регионалните надзорни институции, върховните одитни институции и местните власти.

Особено важен от международна гледна точка е универсалният характер на предложената рамка. Методологията се основава на финансови, бюджетни и социално-икономически променливи, които обикновено се събират в рамките на европейските статистически системи и рамките за отчитане на публичните финанси. Следователно моделът може да бъде адаптиран и внедрен в общини, функциониращи при различни правни, институционални и фискални договорености, без да се изискват фундаментални методологични промени.

Следователно дисертацията предоставя не само инструмент за оценка на местната фискална стабилност, но и цялостен модел на управление, подкрепящ стратегическото управление, фискалната устойчивост, планирането на устойчивото развитие и подобряването на резултатите от публичния сектор. Това значително разширява практическата приложимост на изследванията за фискална стабилност отвъд традиционните граници на анализа на публичните финанси.

Най-значими приложни нововъведения

Фискално управление и мениджмънт

- Разработване на всеобхватна **рамка за управление на фискалната стабилност**, подкрепяща стратегическото финансово управление в местните власти.
- Трансформация на фискалната стабилност от аналитична концепция в инструмент за оперативно управление.
- Създаване на многоизмерна система, подкрепяща вземането на фискални решения, основани на доказателства.

Системи за мониторинг и ранно предупреждение

- Разработване на методология за непрекъснато фискално наблюдение на общините.
- Създаване на многоизмерен фискален модел за ранно предупреждение, който позволява проактивна намеса.
- Разработване на диагностични процедури, подпомагащи превантивния фискален надзор.

Бенчмаркинг и оценка на производителността

- Създаване на архитектура за бенчмаркинг, позволяваща обективни сравнения между структурно сходни общини.
- Разработване на рамка, подкрепяща идентифицирането и трансфера на най-добри практики за фискално управление.
- Интегриране на оценката на финансовите резултати с оценката на капацитета за местно развитие.

Международна преносимост

- Разработване на методология, приложима в рамките на децентрализираните системи за публични финанси в целия Европейски съюз.
- Съвместимост с общодостъпни бюджетни, финансови и социално-икономически набори от данни.
- Възможност за прилагане от министерствата на финансите, надзорните органи, регионалните одитни институции и местните власти.
- Приложимост в международни сравнителни изследвания на фискалната устойчивост и устойчивост на общините.

Дългосрочно практическо въздействие

- Подкрепа за модернизиране на системите за фискално управление на местните власти.

- Подобряване на ефективността на разпределението на публичните ресурси.
- Укрепване на устойчивостта на общините на икономически и демографски сътресения.
- Подкрепа за устойчиво местно развитие и дългосрочно планиране на публичните инвестиции.

Дисертацията надхвърля разработването на нов финансов индикатор, като предлага всеобхватна и преносима рамка за управление на фискалната стабилност за местните самоуправления. Рамката интегрира многоизмерна диагностика, фискален мониторинг, бенчмаркинг, оценка на риска, механизми за ранно предупреждение и процеси за подкрепа на стратегически решения в една съгласувана система за управление. Нейната методологична архитектура се основава на универсално достъпни бюджетни, финансови и социално-икономически данни, което я прави приложима в различни системи на местно самоуправление в рамките на Европейския съюз. В резултат на това предложената рамка не е ограничена от институционалните или правните особености на полския сектор на местното самоуправление и предлага мащабируемо решение за подобряване на фискалното управление, устойчивостта и устойчивото местно развитие в децентрализирани системи на публични финанси.

3. Бъдещи насоки на изследване

Изводите от дисертацията показват, че фискалната стабилност представлява многоизмерна и динамична категория, формирана от взаимодействието на финансови, икономически, демографски, институционални и фактори на развитието. Следователно бъдещите изследвания трябва да се фокусират върху разширяване на предложената рамка за управление на фискалната стабилност отвъд националния контекст и проверка на нейната приложимост в различни европейски системи за фискална децентрализация. Такива изследвания биха позволили оценка на външната валидност, устойчивост

и преносимост на предложения модел и биха допринесли за разработването на стандартизирана европейска методология за измерване на местната фискална стабилност.

Емпиричните резултати показват също, че фискалната стабилност е тясно свързана с финансовата автономност, потенциала за развитие и социално-икономическия капацитет. Следователно бъдещите изследвания трябва да се съсредоточат върху идентифицирането на причинно-следствените механизми, свързващи фискалната стабилност с дългосрочното местно развитие, инвестиционната активност, конкурентоспособността и представянето на обществените услуги чрез прилагането на усъвършенствани динамични и пространствени иконометрични модели. Това би укрепило значително теоретичните основи на изследванията на местните публични финанси и фискалната устойчивост.

Важно научно предизвикателство е интегрирането на фискалната стабилност и фискалната устойчивост в единна аналитична рамка. Неотдавнашните икономически, демографски и геополитически сътресения показват, че дългосрочната фискална устойчивост сама по себе си не е достатъчна, за да обясни адаптивния капацитет на местните власти. Следователно бъдещите изследвания трябва да се съсредоточат върху разработването на модели, способни едновременно да измерват фискалната стабилност, устойчивостта и уязвимостта към външни смущения.

По-нататъшните изследвания следва да включат и институционални променливи, включително качество на управлението, административен капацитет, прозрачност и ефективност на стратегическото управление, които остават недостатъчно проучени в съществуващите модели за фискална стабилност. Такъв подход би допринесъл за разработването на по-цялостна теория за местното фискално управление.

В заключение-демонстрираният прогностичен потенциал на идентифицираните детерминанти създава благоприятни условия за разработването на усъвършенствани модели за прогнозиране, базирани на

изкуствен интелект, машинно обучение и прогнозна аналитика. Това изследователско направление може да доведе до изграждането на следващо поколение системи за ранно предупреждение за фискални проблеми, способни да идентифицират финансови затруднения, преди те да станат наблюдаеми чрез традиционните бюджетни и дългови показатели.

Взети заедно, тези изследователски насоки създават основите за разработването на обобщена теория за фискална стабилност и стандартизирана европейска аналитична рамка за измерване, наблюдение и прогнозиране на фискалната устойчивост, устойчивост и капацитет за развитие на местните самоуправителни единици.

V. ПУБЛИКАЦИИ, СВЪРЗАНИ С ТЕМАТА НА ДИСЕРТАЦИЯТА

Научни монографии:

1. **S. Bogacki S.**, Managerial Economics, Innovatio Press, Lublin 2021, ISBN : 978-83-66159-80-8, p. 512.
2. **S. Bogacki S.**, Nowoczesne formy relacji z klientem, Innovatio Press, Lublin 2021, ISBN: 978-83-65159-89-1, p. 212.
3. **S. Bogacki S.**, Kompetencje menedżerskie, Innovatio Press, Lublin 2021, ISBN: 978-83-66168-83-1, p. 190.
4. **S. Bogacki**, Fundamentals of economics, Innovatio Press, Lublin 2021, ISBN: 978-83-66160-85-3, s.220.

Статии в научни списания:

1. **S. Bogacki (et.al)**, The concept of CSR as elements of building economic and social relations with the external environment of the organization (outline of the problem), "International Journal of New Economics and Social Sciences" № 2 (10) 2019. ISSN 2450-2146, p. 2-18.
2. T. Wołowiec, **S. Bogacki**, Finansowanie inwestycji jednostek samorządu terytorialnego poprzez parabankowe instytucje finansowe, „Samorząd Terytorialny” nr 11/2019
3. T. Wołowiec, **S. Bogacki**, Finansowanie inwestycji jednostek samorządu terytorialnego poprzez parabankowe instrumenty finansowe /w:/ Wybrane problemy rozwoju społeczno-gospodarczego w nauce i praktyce, INNOVATIO PRESS WSEI Lublin 2020
4. **S. Bogacki S.**, T. Wołowiec., The treasurer's countersignature and the financial management of a local government unit, „Samorząd Terytorialny”, Nr 5/2020, ISSN: 0867-4973, p. 36-43.
5. T. Wołowiec, **S. Bogacki**, Financing investments of local government units through paraban financial institutions, „Samorząd Terytorialny”, No 11/2019, s. 7 – 27. ISSN: 0867-4973, p. 7-27.

6. **S. Bogacki** (et.al), Procedures of the public management control system in the local government unit sector, "International Journal of Legal Studies", No 2/2019. ISSN 2543-7097, p. 5-19.
7. **S. Bogacki** (et.al), Public tribute and evolution of property taxes, "International Journal of Legal Studies", No 2/2019. ISSN 2543-7097, p. 6-18.
8. **S. Bogacki**, Evolution of public levies and the principle of tax justice, "International Journal of Legal Studies," 2020, Tom 7, Nr 1. ISSN 2543-7097, p. 34-42.
9. **S. Bogacki**, T. Wołowiec, Finacial regulation of individual debt ratio of local government units, "Biuletyn Stowarzyszenia Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego", t. XVI, 18 (1) 2021, ISSN: 2719-3128 , s. 515-527.
10. **S. Bogacki S.**, A. Bulzak, Long-term financial forecasts as a tool for local governments, "EKONOMIA", No 5 (2) /2012, ISBN 978-83-62074-79-2, p. 35-60.
11. **S. Bogacki**, (et.al), Directions for rationalisation of the public finance system in the event of the covid-19 crisis, "Journal of Modern Science", 54 (5)/ 2023. ISSN:1743-2031, e-ISSN: 2391-789X, p. 789-809.
12. **S. Bogacki** (et.al), Tax economics and tax policy and the market reactions of taxpayers, Journal of Modern Science, 5/54/2023, ISSN:1743-2031, e-ISSN: 2391-789X, p. 510-525.
13. **S. Bogacki**, (et.al), Selected issues of using neural networks for modeling economic and social processes, "International Journal of New Economic and Social Science", 18 (2)/2023, ISSN:1743-2031, e-ISSN: 2391-789X, p. 181-194.
14. **Bogacki S.**, Martyniuk V., Selected Tax Problems of Administrative Enforcement of Taxes and Local Fees, "Teka Komisji Prawniczej PAN Oddział w Lublinie", vol. XV, 2022, no. 1, e-ISSN: 2719-7379, p. 15-29.
15. **S. Bogacki**, Relief in repayment of non-tax budget receivables granted by local government units, "Biuletyn Stowarzyszenia Absolwentów i Przyjaciół Wydziału

- Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego”, t. XVII, 19 (2) 2022, ISSN: 2719-3128 (print), e-ISSN: 2719-7336 (online), p. 59-77.
16. **S. Bogacki, S., T. Wołowiec**, Regulation of financial law with regard to the individual debt ratio of local government units, „Biuletyn Stowarzyszenia Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego”, 16(18 (1), ISSN: 2719-3128 (print), e-ISSN: 2719-7336 (online), p. 17-31.
 17. **S. Bogacki (et.al.)**, Evaluation of state budget structural changes based on the coefficient method, “Investment Management and Financial Innovations”, 18(1)/2021. doi:10.21511/imfi.18(1).2021.05; ISSN 1910-4967 (print), 1812-9358 (online), p. 55-64.
 18. Artyukhova, N., Tiutiunyk, I., **Bogacki, S.**, Wołowiec, T., Dluhopolskyi, O., & Kovalenko, Y. (2022). Scenario Modeling of Energy Policies for Sustainable Development. *Energies*, 15(20), 7711. <https://doi.org/10.3390/en15207711>
 19. **Bogacki, S.**, & Dluhopolskyi, O. [et.al]. (2026). The European Two-Speed Transition: Renewable Electricity, Plug-In Hybrids, and the Threshold for Full Electrification. *Energies*, 19(12), 2757. <https://doi.org/10.3390/en19122757>